

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת ואתחנן

ירושלים עיה"ק תובכ"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות

בנקודות המכירה

של י. בלוי בבתי הכנסת

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,

בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,

ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת ואתחנן

מפתח העניינים

מועלת ארץ ישראל / התפילה מוכרחת לאדם כדי להשיג לו את מבוקשו / פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם / דרכים להתחזק בכוונת התפילה / חובת ומועלת התפילה בציבור / תחילת מופלה - תרדמה / היצר מחפש פתח להכנס ולהכשיל את האדם / חשיבות התפילה הפרטית של כל יחיד / הקב"ה - כל ישראל דוחקין אותו בתפילה והוא שומע ושמוח / התפילה מרוממת את האדם ומקרבת אותו להקב"ה / התפילה על העניינים הרוחניים של האדם

מפתח חידושי תורה

- א. בענין התנאים שתשמוע התפילה ותתקבל ..... יט
- ב. בענין מצות דבקות בה' ..... כא
- ג. בענין ועבדת אלהים מעשה ידי אדם ..... כא
- ד. בענין הוי גולה למקום תורה ..... כג
- ה. בענין שבת שקולה כנגד כל המצוות ..... כג
- ו. בענין עשר המכות לכל העמים ..... כד
- ז. בענין לא תשכח את ה' אלהיך ..... כה
- ח. בענין לוחות הברית ..... כז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

מועלת ארץ ישראל

בעזרת ה' יתברך, נראה להתבונן בפרשת השבוע, פרשת ואתחנן.

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר. ה' אלהים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך. אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון.

משה רבינו מתחנן ומתפלל כדי שיוכה לראות את ארץ ישראל. והיום? אחרי תשעה באב, כולם נוסעים לחוץ לארץ, ובורחים.

הגמרא בסוף כתובות (דף קיב.) אומרת על אחד החכמים, שכשהיה מגיע לארץ ישראל, היה צוהל מרוב שמחה. מדוע? מקום שאהרן ומושה לא זכו להכנס, שהרי הם לא זכו להכנס לארץ ישראל הגם שכל כך רצו, ואני כן נכנס, מלתא זוטרותא היא? כמה עלי לשמוח ולהודות על זה. צריכים לחזק בעצמנו את הנקודה הזו שהתרופפה בדור האחרון, על המעלה והזכות של לחיות בארץ הקודש. וזו לשון הרמב"ם ז"ל בהלכות מלכים (פ"ה ה"י והי"א): "גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל, ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, אמרו החכמים כל השוכן בארץ ישראל עונותיו מחולים, אפילו הלך בה ארבע אמות זוכה לחיי העולם הבא, וכן הקבור בה מתכפר לו" וכו'.

התפילה מוכרחת לאדם כדי להשיג לו את מבוקשו

ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. ידוע מדרשם של רבותינו, 'ואתחנן' במגטריא 'תפלה', וכן 'ואתחנן' בגמטריא תקט"ו, מלמד שמשה רבינו עמד והתפלל לפני הבורא חמש מאות וחמש עשרה תפילות.

הגמרא בברכות אומרת (דף לב:): תנו רבנן, ארבעה דברים צריכים חיזוק. ומפרש רש"י, 'שיתחזק בהם אדם תמיד, בכל כוחו'. תורה, ותפילה, דרך ארץ ומעשים טובים. תפילה היא מאותם הדברים שעומדים ברומו של עולם, אבל בני אדם מזלזלים בהם. מה הכוונה דברים העומדים ברומו של עולם? מה זה רומו של עולם? הכוונה בזה היא לאדם עצמו, שהרי האדם נקרא עולם קטן בלשון הקדמונים (הרמב"ם בספר מורה נבוכים ח"א פ"ב ועוד). והתפילה עומדת ברומו של עולם, היינו, שהתפילה היא שיכולה לרומם את האדם ולהביא אותו להשגות נפלאות, אך בני אדם מזלזלים בהם, ולא משתמשים בכח הזה של התפילה.

באדרת אליהו על הפרשה כותב הגר"א, שחמש מאות וחמש עשרה התפילות של משה רבינו לא היו בנוסח אחד וקבוע, אלא בכל פעם היה משה מבקש ומתפלל בסגנון חדש ובקשה מחודשת. אף על פי כן, אמר לו הקב"ה כי כבר נגזרה הגזירה, ואל תוסף דבר

אלי עוד בדבר הזה'. ובאמת המדקדק יראה, שמשמע שאם לא היה הקב"ה אומר לו 'אל תוסף דבר אלי', לא היה משה רבינו מסתפק בחמש מאות וחמש עשרה התפילות, אלא היה ממשיך עוד ועוד להתפלל כהנה וכהנה. אלא שבגלל שהקב"ה אמר לו להפסיק להתפלל, עצר מתפילותיו.

והנה, זה עצמו שמושה רבינו התפלל כל כך, אומר דרשני. הרי משה רבינו, לכאורה גם בלא התפילה היו לו מספיק זכויות כדי להכנס לארץ ישראל. למי עוד יש זכויות כמו למשה רבינו, שקיבל תורה מסיני ונהג בנו טובת עין ונתנה לנו כמו שאומרת הגמרא (נדרים לח.), שזכה וזיכה את ישראל (אבות ה, יט), והרביץ תורה כפי שלא עשה איש מעולם?! ואם כן הוא שהיו לו זכויות לאין גבול, למה הוצרך לעמוד כאן ולהתפלל ולבקש כל כך?

אלא, אמר המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, מבואר כאן דבר נורא, שלהשיג דבר בעולם הזה, לא יעזור שום זכות, וחייבים בשביל זה תפילה.

כמה ראיות מביא המשגיח ליסוד הזה. הנה, מי לנו כאברהם אבינו שהפקיר את עצמו ואת חייו, ואפילו את מעלותיו הרוחניות הפקיר וכמו שכתב החתם סופר (במאמר פתחי חותם בראש שו"ת חתם סופר יו"ד) שיכל אברהם להתעלות עוד יותר במדרגות הנבואה, ואף על פי כן ויתר על כל זה כדי להכניס אמונה בלב הבריות. באיזה בריות? עם מי אברהם אבינו התעסק? עם **עובדי עבודה זרה**, ואוכלי אדם. האנשים הכי פשוטים ובהמיים שיש. נתאר לעצמנו שמביאים לנו איזה כושי מקו המשווה, ואומרים לנו, בוא ותכניס לו קצת אמונה, ותלמד אותו יהדות. אדם שרואה דבר כזה תמה, הבאת לי כאן משהו שהוא ספק אדם ספק גורילה, ואתה רוצה שאת כל החיים שלי אקדיש לזה? שאין לו לא דעת ולא תבונה?...

אבל אברהם אבינו, עם אלו התעסק. רק עם אלו. ולא עם אחד ושנים, אלא עם אלפים ורבבות, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות ע"ז פ"א ה"ג). עם כל אלו האנשים הכי פשוטים שיש התעסק אברהם אבינו, ולהם הקדיש את חייו. אותם הוא לימד דעת, ואותם לימד שיש מנהיג לבריאה שאליו פונים ואליה מתפללים.

יש לך משהו שיש לו זכות גדולה כזו כמו של אברהם, שהקנה להקב"ה שמים וארץ (סוטה ד:)?! ועם כל זה, אומר המשגיח זצ"ל, אנחנו רואים שבשעה שהיה צריך אברהם למצוא כלה לבנו יצחק, שאל אותו אליעזר עבדו איך אצליח למצוא בשבילך את הכלה המתאימה, ואברהם ענה לו שאני אעמוד ואתפלל. אתה תלך ותחפש ליצחק כלה, ואני אתפלל שהקב"ה יהיה בעזרך למצוא אותה.

ולכאורה, למה אברהם אבינו אומר לאליעזר שהוא יתפלל?! שיגיד לאליעזר, אתה תלך לחפש, ובודאי הזכויות שיש לי יעמדו לך ויסייעו אותך. אלא על כרחך, שבשביל להשיג משהו כאן, מוכרחים להתפלל על זה.

לכן גם משה רבינו, עם כל הזכויות העצומות והנוראות שיש לו, הוא מוכרח לתפילות כדי להשיג את מה שהוא רוצה. ולכן הוא עומד ושוטח תקט"ו תפילות חדשות ושונות זו מזו, כדי שהקב"ה יזכה אותו להכנס לארץ ישראל. ומשה מבקש, שגם אם לא יזכה להכנס לארץ ישראל בחייו, מכל מקום שיזכה וגופו יקבר בארץ ישראל ועצמותיו יכנסו לארץ, כמו שאמרו רבותינו (סוף מדרש דברים רבה). וכל כך למה? מפני שנאמר (דברים לב, מג) 'וכפר אדמתו עמו', מי שנקבר בארץ ישראל, יש לו כפרה בבחינה מסויימת. וכך אמרו בירושלמי (כלאים פ"ט ה"ג וכתובות פ"ב ה"ג) על אחד מגדולי האמוראים, עולא, שהיה צריך הרבה פעמים לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ, כמו שהיה בזמנם שפעמים הרבה הוצרכו לברוח מארץ ישראל, ועולא בכה תמיד ואמר, מי יודע היכן אמות? ואכן, כך היה, שמת בסוף בחוץ לארץ (כתובות ק"א א'). ולמה בכה? - כי חכמי ישראל הבינו את המעלה והערך של ארץ ישראל, אפילו בשביל הקבורה בה לבד.

פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם

כאן אנחנו רואים את הערך של התפילה. לא משנה כמה זכויות יש לאדם, אם הוא רוצה להשיג משהו - הוא מוכרח להתפלל, ורק התפילה היא שמסוגלת שתביא לו את שביקש. **יש** לנו שני סוגים של תפילות. הסוג הראשון, הוא מה שתקנו לנו חז"ל, להתפלל שלשה תפילות ביום עם הציבור. וזה דבר שצריך לעשות בשבילו את כל המאמצים, להתפלל את כל התפילות בציבור. אל לו לאדם לפטור את עצמו ולומר, אמנם אני לא מתפלל עם הציבור, אבל סוף סוף אני מתפלל בבית. בזהר הקדוש (ויחי דף רלד). איתא, **רבי אבא פתח ואמר, 'פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם'** (תהלים קב), **פנה, הקשיב מיבעי ליה, או שמע, מאי פנה.** כלומר, מה הכוונה **'פנה אל תפילת הערער'**, היה לו לומר 'הקשיב אל תפילת הערער'. **אלא, כל צלותין דעלמא צלותין, וצלותא דיחיד לא על קמיה מלכא קדישא אלא בחילא תקיפא,** אמנם כל תפילה היא תפילה, אבל תפילה שאדם מתפלל ביחיד צריך כח עצום וחזק כדי שהיא תבוא לפני הקב"ה. למה? - **דעד דלא עאלת ההיא צלותא להתעטרא בדוכתא,** עד שלא תכנס אותה תפילה שאדם התפלל ביחיד למקום המיוחד לה, **אשגח בה קודשא בריך הוא ואסתכי בה,** הקב"ה מסתכל בה וצופה ובוחר אותה, האם באמת התפילה הזו היא תפילה ראויה, האם אכן היתה כאן כוונה כמו שצריך, אם לא היו בה מחשבות זרות וכיוצא בזה. **ואיסתכי בחובי ובזכותיה דההוא בר נש,** אחרי שבוחנים את התפילה עצמה, בוחנים את האדם. בודקים מי הוא זה המתפלל ומה מעשיו, אם הם טובים אם לא. **מה דלא עביד כן בצלותא דסגיאין,** אבל בתפילת רבים, הכללים הם אחרים. בתפילה של ציבור, אין את הבחינה הנוראית שהקב"ה 'איסתכי בה', צופה ובוחר אותה ומדקדק אחריה איך הוא מתפלל ומי הוא המתפלל. **בצלותא דסגיאין,** בתפילת הציבור, אומר בזהר הקדוש, **כמה אינון**

צלותין דלא זכאין אינן, יש אנשים שהם לא זכאים, ועאלין כולהו קמיה קודשא בריך הוא, אף על פי כן כל התפילות של הציבור מגיעות לפני הקב"ה ועולות עד כסא הכבוד, ולא אשגח בחובייהו, הקב"ה לא מסתכל ומתבונן בחובותיהם של המתפללים.

בגין כך, פנה אל תפילת הערער. כלומר, הקב"ה נפנה להתבונן ולעיין, לבדוק ולבחון את תפילת הערער, האם היא ראויה להתקבל אם לאו. מהפך ואיסתני בה, במאי רעותא אתעביד, איך היתה התפילה ואיך היתה הכוונה בה, ומאן הוא בר נש דצלי צלותא דא, מי הוא זה המתפלל, ומה אינן עובדיו, מה הם מעשיו. בגין כך ליבעי ליה לבר נש דליצלי צלותא בציבורא, לכן על האדם להזהר שלא להתפלל לעולם ביחיד, אלא להתפלל כל תפילותיו עם הציבור. מאי טעמא, בגין דלא בזה את תפילתם, אף על גב דלאו כולהו בכוונה ורעותא דלבא. כשיחיד מתפלל, 'פנה אל תפילה הערער', יש בדיקה מיוחדת, אבל כשהציבור מתפלל, 'ולא בזה את תפילתם', זכות הרבים עומדת להם, ולא בוחנים ומדקדקים אחר כל תפילה ותפילה. **רבי חיים מוולוז'ין** בחיבורו רוח חיים על מסכת אבות (פ"ב מ"ג), מבאר שזה כוונת התנא שאמר 'אל תהיה רשע בפני עצמך'. כלומר, כשאתה מתפלל לבד, עם עצמך, חלילה

א. והכלל בידינו שאדם שנוהר ומקפיד תמיד להתפלל עם הציבור, לעולם לא יחסר לו ציבור. סיפרו על רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל שהיה מנהגו להתפלל בקביעות עם הציבור, ויהי מה. פעם אחת הוצרך לנסוע לאיזה כפר, וכשברר מקודם אמרו לו שיש שם עשרה ויוכל להתפלל בציבור. כשהגיע לשם התברר שאין שם עשרה.

אחד מאתנו היה מחייך ואומר 'אונס רחמנא פטריה', מה אני יכול לעשות?! השתדלתי שיהיו עשרה, ביררתי ובדקתי, ולא עלתה בידו, והיה הולך ומתפלל ביחיד. אבל הוא שלח עגלה שיחפשו אולי ימצאו איזה עוברי אורח שיוכלו להצטרף למנין, ולמרות שלא חשבו שיש סיכוי למצוא שם מישהו, מצאו כמה יהודים והביאו אותם והיה לו מנין כפי רצונו. מדוע? - כי כך זה. מי שטורח ומתאמץ בקביעות להתפלל תמיד במנין, מסייעים לו מן השמים שתמיד יהיה לו מנין.

כך גם ספרו על אחד הגדולים שנסע הוא והתלמידים שלו במעבה היער, והיו יחד רק תשעה. אמרו לו התלמידים, כבוד הרב, אין מה לעשות, אנחנו באמצע היער ואין סיכוי שנמצא כאן עוד מישהו, וצריך להתפלל ביחיד. אמר להם אותו גדול, לא יהא כזאת. אני אלך לחפש עוד אחד. אמרו לו, כאן באמצע היער את מי תחפש? את הדובים והאריות?! אלו לא מצטרפים למנין... אבל הוא לא שמע להם, עמד באמצע היער וצעק בקול 'עשירי' 'עשירי', ולבסוף באמת שמע אותו השומר של היער שהיה יהודי והשלים להם את המנין.

הכלל הזה נכון לא רק לגבי תפילה במנין, אלא בכל דבר שאדם מראה בו שאכפת לו ממנו והוא טורח ומתאמץ עליו תמיד, יהיה לו סיוע מן השמים שלא יכשל בזה ויעזרו לו שיצליח. והבא ליטרה מסייעין בידו.

אתה יכול להמצא בגדר של רשע לפני המקום. אבל אם אדם מתפלל בציבור, לא מודקדים אחריו, ו'לא בזה את תפילתם'.

דרכים להתחזק בכוונת התפילה

והנה, אנחנו יודעים כמה קשה להתפלל תפילה מתחילתה ועד סופה בלי מחשבות זרות, ובפרט בדור שלנו שנחלשו הכוחות. הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל שהיה לפני כמאתים שנה, כותב בספרו יערות דבש (ח"א דרוש ג') על זמנו האם יש אחד שהתפלל שלוש פעמים במשך כל חייו תפילות שהיו מתחילתם ועד סופם בלי מחשבות זרות - אשריו ואשרי חלקו. וזה היה בזמנו, ומה אנחנו בדרא בתראה, יתמי דיתמי, נענה אבתריה.

ועם כל זה שנחלשו הכוחות וקשה לכוון בתפילה מתחילה ועד סוף, אין זה פוטר אותנו ואנחנו צריכים להשתדל בדבר. הרי אם היה ברור בידינו שאם אחד יתפלל את כל התפילה מהתחלה ועד הסוף בכוונה ראויה ובלי מחשבה זרה, הוא יקבל עשרת אלפים דולר, הוא היה מתפלל בכוונה כראוי או לא? קרוב לוודאי שהיה מתפלל כמו רבינו הרש"ש... הוא היה זורק את כל המחשבות הזרות מהראש שלו ומדקדק בכל מילה ומילה שהוא מוציא משפתיו. למה? - עשרת אלפים דולר... וכאן מבטיחים למי שיתאמץ ש"י עולמות, זה לא מספיק ולא כדאי לו בשביל זה להתאמץ?! נכון שקשה, אבל זה אפשרי.

כדי להצליח לכוון בתפילה, יש שני דברים שאדם צריך לעשות. הדבר הראשון, הוא ללמוד את הסידור. יש בני אדם שמתפללים כל חייהם בסידור, וכמעט שלא מבינים את מה שהם מוציאים משפתותיהם. ואני לא מדבר על העומק שיש בכל מילה, אלא על פשט המילים ממש, שגם אותו לא יודעים. אם תשאל אחד מה הוא מכוון במילים 'ברוך אתה', הוא יגיד לך אני לא מכוון, אני אומר... או שיגיד לך שהכוונה ש'אתה מבורך'. אבל הרבה טועים בזה, וכמו שכותב רבי חיים מוולוז'ין שאין הפירוש שאתה הוא מבורך, אלא הפירוש הוא אתה הוא מקור הברכות.

תשאל אחד מה פירוש המילה 'רוקע הארץ על המים'?! הרי אתה אומר בכל יום את שמונה עשרה הברכות האלו בנשימה אחת, משל היו חלילה עשרת בני המן... ומה אתה מתכוון כשאתה אומר 'רוקע הארץ'?! הוא יענה לך, מה יש כאן לפרש? 'רוקע הארץ על המים' הפירוש הוא שהוא רוקע הארץ על המים... או אם תשאל אחד מה הכוונה כשהוא אומר 'אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה', מה זה 'סלה'? יש שיפרש שזה מלשון 'סלע', שהוא גבוה וחזק... אבל 'סלה' פירושו לנצח, כמו שאומרת הגמרא בעירובין (נ"ד א').

אדם מתפלל כל יום שלשה תפילות, למה שלא יפנה לעצמו זמן להבין את מה שהוא אומר?! הסידור הוא מהספרים הקשים ביותר שיש לנו, וצריך ללמוד אותו. ואני רגיל לקרוא

לסידור "מסכת סידור" ... יש הרבה פירושים קלים ונוחים לבאר את סדר התפילה, הן מרבתינו הקדמונים האבודרהם והגאון יעב"ץ ועוד, והן ביאורים שכתבו חכמי הזמן כעין פירוש רש"י על כל סדר התפילה. למשל עולת תמיד שחיבר הגה"צ רבי שמואל הומינר זצ"ל ועוד.

וזה סגולה גדולה להצליח לכוון בתפילה. כשאדם לא מבין את פשט המילים שהוא מוציא משפתיו, קשה לו לכוון כראוי, והמחשבות שלו הולכות למקומות אחרים. הרמב"ן כתב בפירושו לשיר השירים, שאחד הדברים הכי קשים שיש הוא שיהיו פיו ולבו שווים בשעת התפילה, וזהו גופא המהות והענין של התפילה, שיהיו פיו ולבו שווים, שהרי לכן התפילה נקראת 'עבודה שבלב', וכמו שדרשו חז"ל (תענית ב.) 'איזו היא עבודה שבלב, זו התפילה'. אך כשאדם לומד את הסידור והוא מבין את מה שהוא אומר, יקל עליו יותר לכוון בתפילה כראוי.

זה דבר אחד. עוד עצה שמעתי פעם מאחד הגדולים, להתפלל שנוכל להתפלל. אם אדם קשה לו לכוון בתפילה כראוי מתחילה ועד סוף, לכל הפחות שישב חמש דקות לפני התפילה ויבקש מהקב"ה, רבנו של עולם, אני מתעתד עכשיו להתפלל תפילת שחרית, ואני מבקש ממך שתעזור לי להתפלל לפניך כראוי. התפילה הזו עצמה תעשה פרי ויסיעוהו מן השמים לכוון בתפילה.

חובת ומעלת התפילה בציבור

מכל מקום, הגם שכמו שנתבאר יש דרכים שאדם יכול להתחזק בהם בענין הכוונה בתפילה, עדיין זו היא עבודה גדולה. והנה, אמרו רבותינו במדרש בשמות רבה (פכ"א ס"ד), שיש מלאך מיוחד שממונה לאסוף את התפילות של כלל ישראל, ומהם לעשות כביכול כתר ועטרה להקב"ה. וכתבו תלמידי הגר"א בספר גבעת שמואל, שבזה יש לנו נחמה ופיוס על ענין הכוונה בתפילה, לאלו שמתפללים בציבור. מדוע? - מפני שכתר מלוכה עושים אותו שיהיה הכי משובח והכי יפה שיש. הכתר מסמל את המלוכה, ולכן היהלומים שמשבצים בו הם היהלומים היקרים ביותר שיש בממלכה, והזהב ממנו עשוי הכתר הוא הזהב הכי משובח, וכן הלאה וכן הלאה. אבל אחד הדברים שמשמשים את נוי הכתר, הוא דווקא החורים שיש בו. הכתר לא עשוי כמקשה אחת כולו, אלא עושים בו חורים בכמה מקומות, וזה עצמו מוסיף נוי לכתר.

אחד כזה שמתפלל בציבור בלי כוונה, מהתפילה שלו יעשו את החורים שבכתר ... יקחו את התפילה שלו, שהיא נקובה במחשבות זרות וכיוצא בזה, ויצרפו אותה לכתר בתור החור שמהווה אף הוא חלק מהנוי של הכתר, ותזכה גם התפילה הזו להיות שבח ועטרה לחי העולמים. אך במה דברים אמורים, כשהוא מתפלל בציבור. אבל אם הוא מתפלל ביחיד, חור לבד מה הוא שווה? ...

תפילה בציבור היא אחד הנשקים היותר גדולים שיש בידנו. דוד המלך שלא היו חסרים לו זכויות, עם כל זה הוא אומר (תהלים נה, יט) 'פדה בשלום נפשי מקרב לי כי רבים היו עמדי', ומפרשת הגמרא בברכות (דף ח.) שמה שהועיל לו היתה התפילה בציבור. [ומאוד מאוד כדאי ללמוד ולחזור ולשנן דברי רבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון חלק שני (חתימת הספר פ"א) המחזקים מאוד בענין חיוב תפלה בציבור מעלתה ושכרה, ע"ש].

תחילת מפלה - תרדמה

היום לצערנו הענין של התפילה בציבור מזולזל בעינינו. למה? - הפלא יועץ כותב בכמה מקומות (ערך חרטה וערך תשובה) שדרכו של היצר הרע להמעיט בחומר הדבר, וכך להפיל אותו. הוא מגיע אל האדם ואומר לו, לא יקרה דבר אם לא תעשה את זה, זה לא נורא כל כך. שמעתי מדודי הגאון הצדיק רבי אברהם מונסה זצ"ל מעשה שהיה אתו, שפעם היה בבית כנסת באיזה מקום, וראה אחד שהוא מגלח בסכין. זו היא עבירה נוראה ועל כל פאה ופאה הוא עובר בלאו, ואם הוא עושה את זה כל יום, חמור עונו מנשוא. ומי שעושה כך בקביעות נחשב למומר לדבר אחד, ובפרט שהרי יש דרכים אחרות לגלח, ולמה לעשות את זה דווקא בתער? מכל מקום כיוון שראה אותו מגלח בתער, גער בו ואמר לו 'מה אתה עושה, הרי זה אסור מהתורה'. ומה ענה לו אותו יהודי? 'כבוד הרב, למה אתה כל כך כועס, אצלנו נהגו להקל בזה'...

מה הכשיל את אותו יהודי? באיזו נקודה הוא נפל?! שהיצר הגיע ותיאר לו את האיסור הזה לגלח בתער כאילו זה רק חומרא או רק מנהג טוב, שיש קהילות שנהגו בזה ויש קהילות שלא נהגו, ולכן מי שמקל בזה יש לו על מה לסמוך. כך דרכו של היצר, שממעיט מחומרת העוון וכך מפיל ומכשיל את האדם. וזה הוא מה שנאמר בפסוק (בראשית ו, ה) 'רק רע כל היום', והגמרא דורשת בכל מקום ש'אכין' ו'רקין' מיעוטיין, כלומר, בכל מקום שכתבו בתורה, 'רק', הוא בא למעט. וכך דרכו של היצר, 'רק רע', תמיד הוא ממעט ומקליש את האיסור וכך האדם נופל ברשת היצר. וכמו שכתב כן בספר פלא יועץ (הגיל).

רבותינו במדרש בראשית רבה (פ"ז ס"ה ופמ"ד ס"ז) אמרו, 'תחילת מפלה - תרדמה'. היצר לא מגיע ואומר לאדם, נכון שיש איסור חמור, נכון שזה עבירה נוראה, אבל בא ותחטא. אלא היצר מגיע ומרדים את האדם. הוא אומר לו, זה לא כזה נורא כמו שאתה חושב, ולא יקרה אסון אם תעשה את זה. והרבה פעמים היצר מפיל אותו בדרך ההשוואה, כלומר, הוא אומר לאדם, בא ותשווה את עצמך לחבר שלך. אתה מתפלל כל יום, אמנם ביחיד, אבל זה לא נורא, שהרי השכן שלך בכלל לא מתפלל בכל יום, אלא רק משבת לשבת, או מיום כיפור לכיפור, או מיארציט ליארציט, שהרי כך אומרים בדרך צחות 'תפילות - אבות תקנום', יש אחד שמגיע לבית הכנסת להתפלל רק ביארציט של אבא שלו, נמצא

שמי תיקן לו את התפילה? אבא שלו... וכך היצר משווה לאדם את עצמו מול חבירו, ואומר לו, הגם שאתה מתפלל ביחיד, עדיין אתה עדיף אלף מונים על החבר שלך. וכשהאדם שומע את זה הוא מהנהן בראש, נכון.. אתה צודק.. וזה עוד רק מקצת שבחי.. אבל זה ה'תחילת מפלה - תרדמה'. היצר עם כל מה שמקליש לך את חומר החטא וכל מה שמשבח אותך, רוצה להרדים אותך. וכשתרדם - זו היא כבר תחילת המפלה שלך.

במדרש (בראשית רבה כב, ו) ספרו רבותינו על אחד החכמים שהתגלגל ובא לרומא. כל מקום שאדם מתגלגל לשם הוא יכול ללמוד ממנו דבר מה, אם הוא רק יפתח את הלב ואת העיניים. אמר אותו חכם, כשהגעתי לרומא ראיתי שיש לכלבים שם מנהג מיוחד. מה המנהג? - יש אחד שעומד שם ברחוב עם סל ומוכר מיני מזונות. מגיעים קבוצה של כלבים, חמישה או אולי עשרה, כדי שיהיה להם אחרי זה זימון... ועומדים לידו. הם לא עושים שום דבר, אלא רק נחים שם ומפהקים. וזה כלל בדוק, שאם אדם מפהק, חבירו שיושב כנגדו וראה אותו מפהק, מיד מפהק גם כן, בכפל כפלים.. מי שיכול לבאר את סוד הענין, תבוא עליי הברכה, אך מכל מקום זו היא המציאות כנודע.

יושבים שם הכלבים האלה ומפהקים, ואט אט המוכר נדבק מהם ותחיל לפהק גם כן. לרגע הזה שהראש של המוכר נשמט לאחוריו והוא מתחיל לנמנם, הם מחכים. מיד הם קופצים על הדוכן שלו, מפילים אותו ולוקחים כמה מיני מזונות ובורחים. הוא קם בבהלה כשהוא שומע את הדוכן שלו מתהפך, מגרש אותם, אוסף כל מה שנפל על הקרקע, ומתחיל לעשות ספירת מלאי. הוא בודק ומוצא שלא גנבו הרבה, שני לחמניות ועוגה אחת, לא נורא.

כך אומר המוכר, אבל מי שמתבונן בדבר מבין, שהכלבים האלו שבאו וגנבו כמה מיני מזונות לא חשבו ולא רצו לגנוב את כל העגלה. הם הפכו את כל העגלה רק כדי לקחת את שני הלחמניות ואת העוגה, ואת כל מה שהם רצו הם אכן קבלו וגנבו.

כך הוא גם דרכו של היצר. הוא מגיע אל האדם, ושר לו שיר ערש... הוא מרדים אותו בכל מיני דרכים, כמו שרק הוא יודע, ואז האדם אחרי שמתפלל תפילה ביחיד למחצה שליש ורביעי, הוא אומר לעצמו, 'מה הפסדתי?! לא הרבה. לא התפללתי בציבור, אבל סוף סוף התפללתי. לא נורא'. אבל הוא לא יודע, שזה בדיוק מה שרצה היצר הרע לקחת ממנו, ואכן הוא הצליח ולקח את זה ממנו.

היצר מחפש פתח להכנס ולהכשיל את האדם

ובאמת, זו ההיא רק ההתחלה. היצר בהתחלה מרדים את האדם ולוקח ממנו משהו, אבל לאט לאט הוא מפיל את כולו ברשת.

מעשה באדם אחד שהיה עשיר מופלג, והיה להוט אחר השתיה. יש כאלו אנשים שיש להם תאוה כזו לשתות יין ושכר, והם להוטים אחרי זה בצורה נוראה. יום אחד, הרגיש אותו עשיר בעצמו שהוא נחלש ולא חש בטוב. רץ לרופא שיבדוק אותו ויבדוק מה קרה. בדק אותו הרופא ואמר לו, ידידי, מצבך חמור. ממה שאני רואה אתה מרבה בשתיה, וכתוצאה מזה כל המערכת הפנימית שלך, הכבד וכו', לקויה מאוד. אתה חייב להפסיק לשתות, ואם לא תעשה כן, אתה כבר יכול להזמין תכריכים.

העשיר שמע את זה ונבהל. אמר לרופא, מקובל עלי. אמעט בשתיה. אבל כמה אני כן יכול לשתות כל יום? אמר לו הרופא, צר לי, אבל אפילו לא כוסית אחת. אתה חייב להפסיק לשתות לחלוטין, עד שהגוף שלך ישתקם ויבריא. אמר לו העשיר, אני שהייתי רגיל לשתות בכל יום כמה חביות, לא אוכל עכשיו לשתות אפילו כוס אחד?! אני לא אעמוד בזה. אולי לכל הפחות אני אוכל לשתות את הכוס של הקידוש?! שמע הרופא, חשב מעט, ואמר לו, בסדר. כוס של קידוש, אחת לשבוע, זה לא נורא.

עברו כמה ימים, והגיעה שבת. החליט הרופא, אלך ואראה איך אותו אחד עושה קידוש.. הגיע לשם, וראה שיש לאותו עשיר דלי על השולחן... שאל אותו הרופא, מה זה הדלי הזה? אמר לו העשיר, זה הגביע שלי.. הרי סיכמנו שפעם אחת בשבוע מותר לי לשתות את הכוס של הקידוש, אז זה הגביע עליו אני מקדש... [כך שמעתי משם הגאון רבינו חיים פאלאג'י זצ"ל].

כך גם דרכו של היצר הרע. בהתחלה הוא אומר לך, 'ודאי שאסור, אבל אני לא בא להתיר לך את כל האיסור, אלא רק משהו קטן'... ואחרי שאדם נשמע לו ופותח לו פתח, הוא כבר מכניס דרך הפתח את כל החבית, ומכשיל את האדם עוד ועוד.

לבן אסור לעשות עסקים עם היצר הרע, ולא פותחים לו פתח, ולו הקל ביותר. אם אדם יזלזל בתפילה בציבור, עלול לגלות בהמשך איך שזה רק היתה תחילת הסתת היצר, ולבסוף מגיע גם לביטול תפילה בכלל וכהנה וכהנה.

לבן על האדם להתחזק בתפילה בציבור בכל כוחו. כי אמנם הדברים ידועים, ואין מי שלא יודע על חשיבות התפילה בציבור, אבל התפילה היא מהדברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם, כמו שהבאנו את דברי הגמרא. ועל האדם להתחזק בהם תמיד ובכל כחו, כמו שמבאר שם רש"י.

חשיבות התפילה הפרטית של כל יחיד

עד כה דברנו על התפילות שתקנו לנו חז"ל, ועל החשיבות להתפלל אותם בציבור. אבל יש עוד סוג של תפילות, והם תפילות היחיד המבקש על צרכיו האישיים. התפילות האלו

אין להם זמן קבוע, ואין להם מקום קבוע. אלו תפילות שאדם יכול להתפלל אותם בכל זמן ובכל מקום, ולפעמים יש תפילות שיכולות להיות בנות שניה אחת.

מגין שתפילה יכולה להיות שניה אחת?! מנחמיה. אחד הנביאים היה נחמיה התרשתי. הוא היה שר המשקים אצל המלך, והיה תמיד מוזג למלך את היין. ומי שיעיין בתחילת הספר יראה איך שמסופר שם, שיום אחד נודע לנחמיה על שמתעכבים מלבנות את ירושלים, וכל כך הדברים נגעו ללבו, עד שראו על פניו את הצער והיגון.

כל כך היה ניכר עליו הצער והתוגה, עד שגם המלך הבחין בזה. כאשר הביא נחמיה יין לפני המלך, אמר לו המלך, למה זה נשתנו פניך? בטח אתה רוצה להרעיל אותי! אתה זומם עלי מצימה, וכשאדם זומם משהו, המתח והדאגה משפיעים עליו. וכלשון שמספר נחמיה (ספר נחמיה ב, ב): **'ויאמר לי המלך מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה, אין זה כי אם רוע לב, ואירא הרבה מאד'**, וענה לו נחמיה, כי חס ושלוש שאעשה כזאת, וכל הצער שאתה רואה עלי זה בגלל שאני מצטער על ירושלים. כיוון ששמע כך המלך, שאל את נחמיה, אמור לי מה אתה רוצה שאתן לך וישמח אותך, ואתן לך. אז אומר נחמיה, **'ואתפלל אל אלהי השמים'**, התפללתי להקב"ה שיתן בפי מענה נכון שאוכל לבקש מאת המלך את הבקשה הגדולה לבנות ירושלים, ושאמצא חן בעיני המלך שיענה לבקשה. ואכן כך היה, והמלך נתן את ההיתר ללכת ולבנות את ירושלים, כמתואר כל זה בספר נחמיה שם.

שואלים המפרשים, מתי התפלל נחמיה? באותה השעה שהמלך היה מדבר אתו. ולכאורה, איך יכול להיות שנחמיה התפלל באותה שעה שהמלך דיבר אותו? הוא אמר למלך **'תמתין לי רגע שאתפלל'**?! ודאי שלא. אלא על כרחך שהתפילה של נחמיה היתה כהרף עין, בשניה אחת באותו מעמד צמצם נחמיה את דעתו והתחנן לבורא שיתן לו דעת מה להשיב למלך, וגם זו תפילה היא. ובאמת התפילה הועילה, כמו שרואים שם.

גם התפילות האלו, מה שאדם מבקש מדעתו על מה שהוא צריך, צריכים חיזוק. הרבה פעמים אדם משתמש בנשק הזה של התפילה, רק בעת צרה מרובה, כשהגיעו מים עד נפש. אז הוא נזכר ושוחט תפילה לפני הבורא. ולא היא. אדם צריך תמיד להקדים תפילה, קודם שתבוא הצרה, ואשריו ואשרי חלקו של מי שמקדים תפילה.

וכבר קיימא לן שאין הקב"ה פוסל תפלת כל בריה, כאומרם במדרש תנחומא (פרשת ואתחנן ס"ד), והוא יתברך "שומע תפלת כל פה".

רבותינו אמרו (סנהדרין מד:), לעולם יקדים אדם תפילה לצרה קודם שתבוא. וממי למדו דבר זה? - מאברהם אבינו. אברהם אבינו הגיע לבית אל והעי, והתפלל שם. על מה התפלל? על זמנו של יהושע. בזמן יהושע, אחרי שכבשו ישראל את יריחו ויצאו למלחמה על העי, נכשלו ונהרגו מהם 'כשלושים ושישה איש', ודרשו רבותינו (שם) שזה הוא מנשה בן

יֵאִיר שְׁהִיָּה שְׁקוֹל כְּרוּבָה שֶׁל סִנְהֶדְרִין. בְּכֻמוֹת אִמְנֵם נִהְרָג רַק אֶחָד, יֵאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה, אֲבֵל בְּאִיכּוֹת, לִפִּי רֹב תּוֹרָתוֹ וְחֻכְמָתוֹ וְצִדְקוֹתוֹ, הוּא הִיָּה שְׁקוֹל כְּשִׁלּוּשִׁים וְשִׁשָּׁה מִזְקְנֵי הַסִּנְהֶדְרִין.

וַאֲמָרוּ רְבוּתֵינוּ, שְׁבָאוֹתָהּ הַמִּלְחָמָה בְּעֵי, הִיָּה הַמִּצָּב חֲמוּר וְחִלְלָה יִכַּל לַהֲיִיֹּת שְׁלֹא הִיָּה מִשְׁתִּייר שְׂרִיד וּפְלִיט מִשְׁוֹנָאִיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמִדּוּעַ נִצְלוּ? - מִפְּנֵי שְׁאֲבָרָהּם אֲבִינוּ, שִׁצְפָּה וְרָאָה מָה שִׁיְהִיָּה שֵׁם בְּעֵי, הַקְּדִים תְּפִילָּה. אֲבָרָהּם אֲבִינוּ קִדְּם לִיהוֹשֻׁעַ קְרוֹב לַחֲמֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה! וְכִי מִיִּשְׁהוּ מֵאֲתָנוּ מִתְּפַלֵּל חֲמֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה הֲלָאָה, שֶׁהֵנִין שֶׁל הֵנִין שְׁלוֹ יְהִיָּה תַלְמִיד חֹכֵם וִירָא שְׁמַיִם?! הֲלוֹוֵא וְנִתְפַּלֵּל עַל עֲצָמָנוּ... אֲבֵל כֵּךְ אָמְרוּ רְבוּתֵינוּ, שֶׁלְעוֹלָם יִקְדִּים אָדָם תְּפִילָּה לַצָּרָה, מִפְּנֵי שְׁאִינוּ דּוֹמָה תְּפִילָּה שֶׁל אָדָם בַּעַת שֶׁכָּבַר הִגִּיעָה הַצָּרָה לַתְּפִילָּה שֶׁהוּא מְקַדִּים קוֹדֵם שֶׁתְּבוֹא הַצָּרָה שְׁאִזּוּ הִיא נִשְׁמַעַת בִּנְקֵל יוֹתֵר.

וְכֵן דִּרְשׁוּ רְבוּתֵינוּ בַּמִּדְרָשׁ תַּנְחוּמָא בַּפְּרָשָׁת מִקֵּץ (סִימָן י'), יִתְפַּלֵּל אָדָם בִּבְחֻרוֹתוֹ עַל זִקְנָתוֹ שִׁיְהִי עֵינָיו רוֹאוֹת, וְיִהְיוּ רַגְלָיו הוֹלְכוֹת. מִיִּשְׁהוּ מֵאֲתָנוּ חוֹשֵׁב עַל זֶה בְּכֻלּוֹ?! בַּחוּר שֶׁהוּא בְּמִלּוֹא אוֹנוֹ וְכַחוֹ, חוֹשֵׁב בְּכֻלּוֹ עַל מָה שִׁיְהִיָּה אֲתָנוּ עוֹד חֲמִישִׁים שִׁישִׁים שָׁנָה? אֲבֵל עֵינָינוּ הַרוֹאוֹת שְׁבָאֻמוֹת אָדָם שֶׁמִּזְדַּקֵּן נִחְלָשִׁים כּוֹחוֹתָיו, וְכֻמוֹ שְׁאוֹמֶרֶת הַגִּמְרָא (שְׁבַת קֹנֵב). עַל אֶחָד הַחֲכָמִים שֶׁשָּׁאֵל אֶת חֲבִירוֹ לָמָּה אֲתָה לֹא בָּא לְהַקְבִּיל אֶת פְּנֵינוּ, וְהוּא הִשִּׁיב לוֹ, וְכִי אֵיךְ אֲבוֹא? 'שְׁנַיִם נַעֲשׂוּ שְׁלֹשָׁה', פַּעַם הָיוּ לִי שְׁנֵי רַגְלַיִם וְעַכְשָׁיו כָּבַר יֵשׁ לִי שְׁלוֹשׁ, כִּי נוֹסֵף עַל הָרַגְלִים גַּם הַמִּקְלָה. וְכֵן הַמִּשְׁיָךְ וּפִירְשׁ לוֹ עוֹד, שֶׁהֵעֵינִים כָּבַר לֹא רוֹאוֹת, וְהַאֲזִינִים גַּם כֵּן כָּבַר לֹא כֵךְ שׁוֹמְעוֹת, וְכֵן הֲלָאָה וְכֵן הֲלָאָה. וְלָכֵן אָדָם יִקְדִּים תְּפִילָּה בִּבְחֻרוֹתוֹ עַל זִקְנָתוֹ.

הַתְּפִילָּה הִיא 'מִטָּה עוֹז' שְׁבִיד כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כִּלְשׁוֹן הַחֲזוֹן אִישׁ בְּאִיגְרוֹתָיו הַמְּסוּלָּאוֹת, וְאִסּוּר לָנוּ לְהִזְנִיחַ אֶת זֶה. יֵשׁ הֶרֶבָּה שֶׁהִסִּיבָה שֶׁהֵם לֹא מִתְּפַלְלִים וּמִבְקָשִׁים עַל עֲצָמָם, זֶה בְּגִלָּל שֶׁהֵם לֹא מֵאֲמִינִים שֶׁהֵם יִכְּלוּ לַפְּעוֹל בַּתְּפִילָּתָם. וְחִלְלָה לַחֲשׁוֹב כֵּךְ. קִבְּלָה בִּידֵינוּ, שְׁאִין תְּפִילָּה שֶׁהוֹלֶכֶת לְבִטְלָה. וְאִם מִגִּיעַ אֶחָד וְאֹמֵר, 'הִנֵּה הַתְּפִלָּלָתִי, וְלֹא נוֹשַׁעְתִּי'?! קוֹדֵם כָּל, כְּמָה פַּעֲמִים הַתְּפִלָּלָתִי, שְׁלֹשׁ פַּעֲמִים?! מִזֶּה לֹא תִּגִּיעַ כָּל כֵּךְ יִשְׁוּעָה... נִרְאָה אוֹתָךְ מִתְּפַלֵּל חֲמֹשׁ מֵאוֹת וְחֲמֹשׁ עֶשְׂרֵה תְּפִילוֹת... מִדַּת בֶּשֶׁר וְדָם, שֶׁהוּא לֹא סוֹבֵל נִדְוִיָּק, אִם מִיִּשְׁהוּ מִגִּיעַ אֵלָיו וְחֹזֵר עַל עֲצָמוֹ שׁוֹב וְשׁוֹב, הוּא כָּבַר יִכּוֹל לְפוֹל לְמִשְׁכָּב בְּגִלְלוֹ... אֲבֵל מִדַּת הַקִּבְּ"ה לֹא כֵן הִיא, אֵלֹא לְהִיפֵךְ. הַקִּבְּ"ה אוֹהֵב אֶת אֵלּוֹ שֶׁמִּפְצִּירִים בַּתְּפִילָּה, שֶׁמִּבְקָשִׁים וְחֹזְרִים וּמִבְקָשִׁים שׁוֹב וְשׁוֹב, וְתְּפִילָּה כּוֹז מְקוּבֵּלֶת וּמְרוּצָה לִפְנֵי הַבּוֹרָא.

וְלָכֵן אָמְרוּ בִּירוּשְׁלָמִי, שְׁאִם רֹאָה אָדָם שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא נִעְנָה, יִחְזוֹר וְיִתְפַּלֵּל. וּבִפְרָט אִם נֶאֱסָפִים צִיבוֹר וּמִבְקָשִׁים בִּיחָד אִיזוֹ בִּקְשָׁה, הַתְּפִילָּה הַזֶּה עוֹשֶׂה רוֹשֵׁם גָּדוֹל. הַכְּתוּב אוֹמֵר (יִשְׁעִיָּה נָה, ו) 'דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ קְרָאוּהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב', וְדִרְשׁוּ בְּגִמְרָא (רֵאשׁ הַשָּׁנָה יח.) שְׁאֵלּוֹ הֵם עֶשְׂרֵה יָמִים שְׁבִין רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכְּפּוּרִים, שֶׁהַקִּבְּ"ה קְרוֹב בָּהֶם לְיִשְׂרָאֵל. אֲבֵל אָמְרוּ רְבוּתֵינוּ, כְּמָה דְּבָרִים אֲמּוּרִים בִּיחָד הַמִּתְפַּלֵּל, אֲבֵל בְּצִיבוֹר, אִם יֵשׁ עֶשְׂרֵה בְּנֵי אָדָם

שמתפללים על איזה דבר יחד, אזי כל השנה כולה יש לתפילה שלהם את המעלה של עשרת ימי תשובה, והתפילה שלהם מגיעה עד כסא הכבוד ונשמעת.

הקב"ה - כל ישראל דוחקין אותו בתפילה והוא שומע ושומח

נבד רש"י ז"ל הוא רבינו הרשב"ם ז"ל בפירושו לתורה בסוף הפרשה שלנו, פרשת ואתחנן, מביא את מדרש רבותינו. וכך הוא כותב: אמרו רבותינו במדרש שוחר טוב, זה מדרש תהלים, פרשת למנצח בנגינות, 'כי מי גוי גדול', אמר רבי זעירי אדם יש לו בן בית, פעם ראשונה נכנס אצלו ומושיבו על המיטה, אדם שמקבל אורח לבית שלו, בפעם הראשונה הוא מקבל אותו בסבר פנים יפות, באהבה וחיבה, ומכניס אותו לסלון שלו, היכן שגם הוא עצמו נכנס לשם רק פעם בשנה. למה רק פעם בשנה?! - בגלל שבשאר הזמן החדר נעול על מסגר ובריה בגלל השטיחים היקרים והוילונות המפוארים. יש כאלו אנשים, שהסלון שלהם הוא כמו נרות חנוכה, שאין לנו רשות אלא לראותן בלבד... אבל עכשיו שהוא מקבל אורח בפעם הראשונה, הוא מכניס אותו לשם, מושיב אותו במזרח וחולק לו כבוד רב.

כך זה בפעם הראשונה. רואה האורח שכזו קבלת פנים מפוארת עשו לו, והוא מחליט לבוא שוב. למחרת בבוקר הוא מגיע שוב לבית הזה. אבל עכשיו כבר לא מכניסים אותו לשם, אלא מושיבים אותו על איזה כסא מזדמן. אולי גם מביאים לו כוס תה, אבל לא יותר. בפעם השלישית שהוא מגיע, כבר לא נותנים לו כסא פרטי, אלא ספסל, שיושבים עליו עוד אנשים. בפעם הרביעית שהוא מגיע, נאנח לעצמו בעל הבית, כמה פלוני דוחק עלי ומטריחני, חבל שהוא מגיע, הוא לא גומר להטריח אותי.

זו היא מדת בשר ודם. ולכן אומר הפסוק (משלי כה, יז) 'הוקר רגלך מבית רעך'. אם אתה רוצה להיות אהוב אצל החבר שלך, אל תבקר אותו בכל יום, אלא פעם בשנה. והעולם אומר, שאורח הוא כמו גשם. אם יורד גשם כל הזמן, ביום ובלילה, כולם נאנחים ואומרים, מה יהיה, כל הזמן יש גשם ואי אפשר לצאת מהבית. אבל אם אין גשם, כולם מתפללים שכבר יבוא הגשם, וכשהוא מגיע כולם שמחים וצוהלים. כך זה גם באורח. אם הוא בא פעם

ב. הרשב"ם היה מרבותינו הפשטנים המפרשים את כל המקראות על דרך פשט, ובפירושו לפרשת וישב (בראשית ל"ב) הוא כותב שהיה לו כמה פעמים פתחון פה עם סבא שלו, רש"י, שצריכים לכתוב מחדש פירוש על התורה, לפי הפשטים המתחדשים בכל יום, בדרך הפשט ממש. ומי שרגיל בספרו רואה שהרבה פעמים הוא מפרש פירושים מקוריים על פי פשט המקרא, ללא מדרשי רבותינו.

כאן, אף על פי שהוא לפי דרכו תמיד מהפשטנים היותר גדולים, הוא לא יכל שלא להביא את הדרשה הזו שדרשו רבותינו.

בתקופה ארוכה, כולם שמחים לקראתו, אבל אם הוא מגיע בתמידות ובקביעות, כולם נאנחים ומוחכים שכבר ילך.

זה בבשר ודם, אבל הקב"ה לא כך. אדרבה, הקב"ה כל ישראל דוחקין אותו בתפילה, ובמקום אחר אמרו רבותינו שלפעמים יש מציאות כזו שהציבור מתפללים לפני הקב"ה, וכל אחד שם מתפלל תפילה כזו שהיא היפך מה שחבר שלו מתפלל, והקב"ה שומע ומקבל את תפילת כולם. איך זה יתכן? לדוגמה, הספנים והמלחים מבקשים מהקב"ה שיהיה רוח, כי בלי רוח הספינה שלהם תעמוד בנמל ולא תוכל לזוז. עומד מלח ומבקש מהקב"ה, 'רבונו של עולם, תעשה היום שיהיה רוח, ואם אפשר אז בבקשה שיהיה רוח בשיעור "חזון איש", שהספינה תוכל להתקדם כמו שצריך'. לעומתו יש אחד שרוח יכולה להרוס לו את כל העסקים, והוא עומד בתפילה לפני הבורא ומבקש 'רבונו של עולם, בבקשה ממך, תדאג שלא יהיה כאן רוח'.. הקב"ה שומע את תפילת שניהם, ומקיים את רצון שניהם. איך? - בים יהיה רוח, וביבשה לא יהיה רוח. זה הכוונה 'דוחקין אותו בתפילה', והוא שומע ושמה. התפילה נשמעת תמיד.

ואם לפעמים אדם מתפלל והוא לא רואה שתפילתו נשמעת, כבר יש בידינו קבלה מגדולי עולם, שאם תפילה לא נשמעת על האדם עצמו, היא תחזור ותתקיים ותתקבל אצל הבורא או הנכד שלו. הקב"ה שומר את התפילה שלו בשמים ואומר, פלוני ביקש בקשה אבל היו חשבונות מסויימים שלא למלא את בקשתו, אבל התפילה תשמר ותתקבל בשביל הבורא. או אם לא תתקבל עכשיו, תתקבל לאחר זמן. אבל אין מציאות כזו שתפילה תלך לאיבוד.

ולא רק שהקב"ה שומע, אלא 'ושמה'. הקב"ה נעתר לבקשה ושמה לקבל את התפילה ולתת לאדם את מבוקשו. ואם יש לנו ידיעה שכך זה, איך יתכן שבוטל שלנו שיש כל כך הרבה טרדות וכל כך הרבה צרות, אדם לא ישתמש בנשק הזה ולא יתפלל לבוראו?

אחד אמר לי, אכן אתה צודק, אבל מה אני אעשה שאני לא יודע להתפלל?! אמרתי לו, על זה עצמו תתפלל. תעמוד ותגיד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, יש לי על מה להתפלל ואני צריך להתפלל, אבל אני לא יודע להתפלל, אז בבקשה ממך עזור לי שאוכל להתפלל לפניך כמו שצריך. וכל הסברות האלו מגיעים מעצת היצר, שנותן לאדם הרבה תירוצים למה לא להתפלל. לאחד הוא אומר אתה לא רואי להתפלל, לשני הוא אומר אתה לא יודע להתפלל, וכן הלאה וכן הלאה.

יש אחד שאומר שהוא מתבייש להתפלל ולבקש. זה נכון אם היית הולך ומבקש ממישהו זה, אבל כאן אתה הולך ומבקש מאבא שלך שאוהב אותך מאוד מאוד! ממנו אתה צריך להתבייש? כלום יש בן המתבייש לבקש משהו מאביו?! בקינות אמרנו משפט שנוקב את הלב 'אני יתומה ואבי חי'. יש לנו אבא בשמים, הוא מחכה שנבוא אליו, שנתקרב אליו ושתפלל לפניו, ואין יכול להיות שאנחנו נעשה את עצמנו יתומים ולא נזכור אותו, לא נבוא

לבקש ולא נתפלל? ואדרבה, הרי כמו שראינו מדברי המדרש, הקב"ה שמח בתפילות שלנו, ומצפה להם. ונקטינן "הקב"ה אוהב את האדם יותר משהאדם אוהב את עצמו" כדברות רבינו החפץ חיים זצ"ל בספר שמירת הלשון (ח"א שער הזכירה פ"ב) ובספרו שם עולם (ח"א פ"ג).

התפילה מרוממת את האדם ומקרבת אותו לחקב"ה

וכש'אדם מתפלל, אין זה רק במטרה שישגי את מה שהוא צריך ומה שהוא מבקש עליו בתפילה. והראיה לזה היא, שגם אם יש לאדם כל מה שהוא צריך, יש לו בריאות ופרנסה, יש לו הצלחה ויש לו הכל, עדיין הוא מחוייב להתפלל. מדוע? - הרי כבר יש לו הכל?! אלא שמטרת התפילה היא לחזק בלבבנו את ענין האמונה בבורא. כש'אדם מחדד בקרבו את ההבנה והידיעה שיש אחד שאליו הוא פונה, אליו הוא מתחנן וממנו הוא מבקש, אזי בעצם התפילה הוא מקרב את עצמו לבורא, ומתחזק באמונה ובבטחון בו.

לכן אדם צריך להתחנך בדבר הזה, להתפלל ולבקש על כל דבר שהוא נצרך לו. וגם ישפיע על בני ביתו שיעשו כן. וכמו שהבאנו, אין לך תפילה שאינה עושה פרי לטובה. בראש ובראשונה עצם התפילה מקרבת אותו לבוראו ומחזקת לו את הקשר עם ה' יתברך, ומלבד זאת יהיה אדם סמוך ובטוח שהתפילה שלו תתקבל, ואם לא עכשיו לאחר זמן, אבל בוודאי שתתקבל.

התפילה על הענינים הרוחניים של האדם

ובפרט על האדם לבקש על הרוחניות. לבקש על אהבת ה' יתברך, לבקש על אהבת התורה, ולבקש להנצל מהעוון החמור של ביטול תורה וכיו"ב. אדם שהיה נכשל באיזה עוון חמור, היה יושב ודואג, אבל על ביטול תורה אדם בכלל לא חושב, וממשיך הלאה. למה? אמר רבי איצ'לה בלאזר זצ"ל, מפני שזה כלל גדול בידיו, שכל עוון שאדם אף פעם לא עשה אותו, יש לו פחד ויראה מלעבור ולעשות אותו, וכשהוא חוטא בו בפעם הראשונה כולו רועד ודואג. עד מתי הוא דואג? - עד שחוטא בו בפעם השניה. כשהלך וחטא בו שוב, הרי כמו שאומרת הגמרא (יומא פז), כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר. ולכן, אמר רבי איצ'לה, אנחנו לא יראים כל כך מהעוון הנורא של ביטול תורה, כי אנחנו לדאבוננו רגילים בעוון הזה. ועל האדם לבקש על זה, שיהיה ניצול מהעוון המר הזה.

וכש'אדם מתפלל על דברים רוחניים, תפילתו נשמעת. והרי קל וחומר הוא, אם תפילה על דברים גשמיים נשמעת, קל וחומר שתפילה על עניני רוחניות נשמעת ומקובלת לפני ה' יתברך. ויש קבלה בידיו מרבי סעדיה גאון, שכש'אדם מבקש בקשות רוחניות, אפילו אם הוא אינו ראוי והגון, לא מתבקר פנקסו, וישמע הקב"ה לתפלתו, וכמו שהביא כן הגאון

רבי חיים פאלאג'י זצ"ל בספרו צוואה מחיים (אות ח', ועיין בתוספת חיים שם דף ט' וש"ט). כלומר, לעתים כשאדם מבקש איזו בקשה, כגון שמבקש להיות עשיר, דנים על זה בשמים ואומרים, באמת מגיע לו עושר? הבה ונראה, מה מעשיו של זה, מה פעולותיו ומה הם מחשבותיו. אחרי זה בודקים, מה יעשה עם כל העושר שניתן לו, דברים טובים או לא? וכך דנים ודנים ויש שקלא וטריא עד שייסכימו למלא את מבוקשו. אבל כל זה רק בדברים גשמיים, בהם פותחים את הפנקס של האדם ובודקים אם הוא ראוי למלא את מבוקשו. אבל בדברים רוחניים, כיון שהוא לא מבקש לתועלת עצמו, שהרי אדם שמבקש להיות ירא ה', אדם שמבקש שיהיה לו חשק בלימוד התורה, שיהיה זהיר מעון ביטול תורה ודברי לשון הרע וכו', וכי לעצמו הוא מבקש את זה? - הוא מבקש את זה כדי לעשות נחת רוח להקב"ה, והואיל וכן הוא, לא בודקים מה הוא ומה טיבו, מה מעשיו ומה ענינו, ונותנים לו את כל מה ששאל.

אם אדם היה מרגיל את עצמו, שבכל יום בדרך שהולך לעבודתו הוא מתפלל שתהיה לו בעבודה ברכה והצלחה, ולא רק שירוויח הרבה, אלא שלא תעלה לו העבודה בהפסד של קנינים רוחניים, כמה זה היה מקובל ומרוצה לפני הקב"ה. למשל, ישטח תפילה שהיצר לא יתפוס אותו ויבטל ממנו תפילת מנחה בציבור, כמו שאנחנו רואים שלפעמים יש חנויות שעומדות כל היום ריקות מקליינטים, ורק בשעת המנחה, כאשר המוכר צריך ללכת להתפלל, פתאום השיירות מצויות. וזה נסיון קשה, שדווקא עכשיו שהגיעו אנשים, צריך המוכר להגיד לכולם, רבותי, אני מצטער, אבל אני צריך ללכת להתפלל ותבואו עוד רבע שעה. זה נסיון קשה, והעולם אומר על דרך צחות שזה מה שנאמר (אבות ה, ו) 'המזיקין - בין השמשות נבראו'... אלו שבאים להזיק לך להפסיד את התפילה, מגיעים בבין השמשות, כדי שתפסיד את תפילת מנחה... והאדם המאמין בחי העולמים יודע שמובטח לו שאם יתגבר ויסגור את החנות לרבע שעה לא תגרע לו הפרנסה, ואדרבה, הקב"ה ישלח לו כפל כפלים ממקום אחר. אבל מכיוון שזה נסיון גדול, על האדם להקדים תפילה לזה, שלא יבוא לו הנסיון ואם יבוא שיעמוד בו.

וכן למשל, צריך להקדים תפילה על שלא יכשל בלשון הרע במקום העבודה, וכמו שאמרו במדרש תנחומא (פרשת בראשית ס"ח) שהאומן אינו שונא ואינו מדבר אלא על בני אומנותו, אחד שהוא נגר תמיד יגיד שהנגרים האחרים הם פחותים, וירקן תמיד אומר שאני לא כמו החנות ליד שכל הפירות שם מאתמול, אצלי כל הפירות הם טריים, לא מהיום אלא ממחר... וכן הלאה, אפשר חלילה בנקל לבוא לידי לשון הרע ודיבורים אסורים.

וכאשר אדם מבקש כאלו בקשות על הרוחניות שלו מעומק הלב, חזקה על התפילות שלו שלא ישובו ריקם, ויעשו פרי לטובה, וה' יהיה בעזרנו. אמן.

חידו"ת לפרשת ואתחנן

א. בענין התנאים שתשמע התפילה ותתקבל

דברים (ג' כ"ג): "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר, אדני אלהים אתה החילות להראות את עבדך את גדלך" וגו'.

ובתב רבינו הקדוש רבי חיים ן' עטר ז"ל בספרו אור החיים שם: "ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר, נתכוון לדייק ארבע תנאים הצריכין לקבלת תפילה: הראשון שיתפלל כעני הדופק על הפתח כדרך אומרו תחנונים ידבר רש. השני שיבקש ממקור הרחמים. השלישי זמן התפילה, כדרך אומרו ואני תפילתי לך ה' עת רצון. הרביעי שתהיה תפלתו מפורשת ולא תהיה סובלת פירוש בלתי הגון, וכמעשה שהובא במדרש (אסתר רבה פ"ז סכ"ד) בהוא גוי וישראל וכו' וילדה בהמתו של גוי ואנס ישראל להרכיבו על כתפו וכו'.

והוא מה שנתכוון משה במאמרו כאן: "ואתחנן" לשון תחנונים, זה כנגד תנאי ראשון. "אל ה'" שבקש ממקור הרחמים, זה כנגד תנאי שני. "בעת ההיא" פירוש בעת הידועה לקבלת תפילה שהיא עת רצון, כי מי יודע עת הרצון כמשה וכו', זה כנגד תנאי שלישי. "לאמר", פירוש פירש אמריו כמצטרך, שלא יסבלו דבריו דבר בלתי הגון, זה כנגד תנאי רביעי. "ודפח"ח. [וקצת יש לי להוסיף על מה שכתב כי מי יודע עת הרצון כמו משה, שהרי משה בגימטריא רצון ודוק].

ושמעתי מפה קדוש דודי מרן ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל זיע"א שעם דברי רבינו אור החיים הקדוש, פירש דברות מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן א' סעיף ב'): "המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות וכו' ולסוף הלילה, שהתפילה שיתפלל באותן שעות על החרבן והגלות רצויה", והיינו "המשכים" דא עת רצון, "להתחנן" דא תחנונים, "לפני בוראו", דא ה' מקור הרחמים ית"ש, "על החרבן והגלות" דא פירוש התפילה, והרי כל התנאים של קבלת התפילה שהזכיר בספר אור החיים, עד כאן שמעתי ממנו ודפח"ח זיע"א. [ואחר כך הדפיס הדברים בספרו המופלא קול יהודה (פרשת ואתחנן דף ע"ר) ע"ש].

ועם דברות קדשו של רבינו אור החיים זצ"ל, נראה לי בס"ד לבאר פסוקי ספר תהילים (פרק ה'): "למנצח אל הנחילות מזמור לדוד: אמרי האזינה ה' בינה הגיגי: הקשיבה לקול שועי מלכי אלהי, כי אליך אתפלל: ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה".

וביאור הדברים הוא שדוד המלך ע"ה שהיה עמוד התפילה (בא דוד באה תפילה מגילה י"ח א' ועיין ברכות ל' ב' והדבר מפורסם) מתפלל אל השי"ת ואוחז באותם ארבעה תנאים שהתפילה תתקבל ותשמע.

והיינו כנגד התנאי שיבקש מה' מקור הרחמים אמר דוד אמרי האזינה ה', וכן ה"ה בקר תשמע קולי, שהרי ה"ה מקור הרחמים, והוא גם אומר שם כי אליך אתפלל, דהיינו שמתפלל דייקא אל ה' מקור הרחמים ודוק.

ובנגד התנאי שיתפלל כעני אמר דוד הקשיבה לקול שועי, שענין שוועה נופל במסויים על עני הצועק ומשוע, שהרי גבי עני מצינו ענין השוועה, כמו בספר תהלים (כ"ב כ"ה): "כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע", ושם (ע"ב י"ב): "כי יציל אביון משוע, ועני ואין עזר לו", ובספר איוב (כ"ט י"ב) "כי אמלט עני משוע", והיינו נמי שסדרו לנו מסדרי התפילה "שוועת עניים" אתה תשמע. וזה גם מה שאומר שם דוד: "בקר אערך לך ואצפה", דהיינו שענינו צופיות אל ה' עד שיחוננו, כדל המצפה לעזרה. ונעיין בספר הזהר הקדוש ח"א (דקל"ב ע"א) בענין השוועה].

ובן כנגד תנאי שתהיה תפילתו מפורשת אמר דוד אמרי האזינה ה', וכמו שכתב אור החיים דענין "לאמר" ו"אמירה", היינו פירוש וביאור אמרי בדקדוק, ועוד הוסיף דוד בינה "הגיגי", דהיינו אפילו תפילתי שהיא רק במחשבת הלב שלא יצאה אל בחינת דיבור שלא יכלתי לפרשה באר היטב, גם אותה תקבל ותשמע, ועיין בפירוש הרב המאירי ז"ל לתהלים שם.

ובמו כן כנגד התנאי שזמן התפילה יהיה עת רצון אמר דוד ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה", שהרי זמן בוקר עת רצון הוא, כמפורסם עיין בספר הזהר הקדוש ח"א (דרמ"ז ע"ב): "מאי בבוקר יאכל עד, אלא בצפרא דאברהם אתער בעלמא ושעתא דרעוא אשתכח וכו', תו בבוקר מאי בבוקר דא אברהם כדקאמן דכתיב וישכם אברהם בבוקר בזמנא דרעוא אשתכח" ע"ש, וכן הוא שם בספר הזהר ח"ג (רס"ד ע"ב): "כד אתער בוקר כדין היא שעתא דרעוא", ועיין שם בארוכה בענין זה, ושם בספר הזהר ח"ג (דר"ד ע"א): "פתח רבי אלעזר ואמר ה' בוקר תשמע קולי וגו', ה' בוקר מאי בוקר אלא דא בוקר דאברהם דאתער בעלמא דכתיב וישכם אברהם בבוקר, דהא כד אתי צפרא ההוא בוקר אתער בעלמא, והוא עידן רעוא לכלא ולמעבד טיבו לכל עלמא, לזכאין ולחייבין וכדין עידן צלותא הוא למצלי קמי מלכא קדישא" וכו', ועוד שם (דרל"ג ע"א): "השתא עידן דרחמי וכו', ודא איהו דכתיב ה' בוקר תשמע קולי ודא בוקר דאברהם ואתערותא דיליה", וכן מבואר שם (רש"ג סע"א): "נהר יממא, קמו ואזלו אמר רבי אלעזר השתא עידן רעוא מקמי מלכא קדישא נימא מילי דאורייתא ונתעסק בה ונשתתף בשכינתא פתח ואמר ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך ואצפה", ועוד בכמה מקומות.

ואמרו רז"ל במכילתא על הפסוק ויהי באשמורת הבקר (פרשת בשלה פרשה ה'): "אתה מוצא שתפילות הצדיקים נשמעים בבקר, בקרו של אברהם מנין, שנאמר וישכם אברהם בבקר וגו'. בקרו של יצחק מנין שנאמר וילכו שניהם יחדו, ושניהם השכימו בבקר, בקרו של יעקב מנין וכו', בקרו של משה וכו', בקרו של יהושע וכו', בקרו של שמואל וכו', בקרים של נביאים העתידיים לעמוד מנין, שנאמר ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה, וכן אתה מוצא שאין הקב"ה עתיד ליפרע מן הרשעים בגיהנם (לעתיד לבא) אלא לבקרים, שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ להכרית מעיר ה' כל פועלי און", ועיין בפירוש רש"י לתהלים כאן, והמכילתא דלעיל היא מקור דבריו ז"ל.

ונתבארו היטב דברי דוד המלך ע"ה שהזכיר התנאים הנחוצים לקבלת תפילתו ודוק היטב כי נלע"ד נכון בס"ד.

ב. בענין מצות דבקות בה'

דברים (ד' ד'): "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים וגו'." [נעיין על הטורים שם, ומה שביארנו בס"ד בחיבורי נר יהודה (סימן ד')].

וראיתי לרבינו הקדוש רבי חיים נ' עטר ז"ל בספרו אור החיים (שם) שדקדק: "צריך לדעת למה אמר ואתם הדבקים וגו' ואתם בתוספת וא"ו כמוסיף על ענין ראשון, וכו'.

והסביר: "ירצה בתוספת וא"ו לפי מה שפירשתי באומרו אשר הלך אחרי בעל וגו' שנתכוון לומר הגם שלא עבד, אלא חשב בדעתו לעבוד, נתכוון בוא"ו של ואתם לומר תוספת בדמיון הראשון, כדרך שענש ה' על המחשבה במה שלפניו, הגם שלא עשו מעשה, כמו כן גם כן אתם בענין דביקותכם בה' המחשבה בזה הקב"ה מצרפה למעשה, וכן אמרו ז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה זולת בעבודה זרה".

ובעניותי איני מבין היטב נועם אמרי קדשו ז"ל, דכל כי האי דאמרינן מחשבה טובה מצרפה למעשה, היינו היכא שהיה צריך לקיים מצוה מעשית, כאכילת מצה וכדומה, ולא אסתייעא ליה מילתא ונאנס ולא עשאה, בכגון דא אמרינן מחשבה טובה מצרפה הקב"ה למעשה, אבל מצוה שכל קיומה במחשבה גרידא, כדבקות בבורא, ששם כל כולה מחשבה, מה נצרך לנו לצרפה למעשה, והלא מחשבתה היא היא עשייתה ומצוותה, ועיין.

ג. בענין ועבדת אלהים מעשה ידי אדם

דברים (ד' כ"ח): "ועבדתם שם אלהים, מעשה ידי אדם עץ ואבן, אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון".

ובתרגום אונקלוס שם תרגם: "ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא, עבד ידי אנשא אעא ואבנא, די לא יחזון ולא שמעין ולא אכלין ולא מריחין".

ושם בתרגום המיוחס ליונתן תרגם: "ותיתעוקון למפלח תמן לפלחי טעותא עובד ידיהון דבני נשא מן קיסא ואבנא, דלא חמיין ולא שמעין ולא אכלין ולא מריחין".

ובהאי לישנא מצינו פעם נוספת שם בספר דברים (כ"ה ל'): "ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן". ובתרגום אונקלוס שם תרגם: "ותפלח תמן לעממיא פלחי טעותא אעא ואבנא", ובמיוחס ליונתן שם תרגם: "ותהוון מסקי ארנונין לפלחי טעוון דקיסין ואבנין".

ופעם שלישית כהאי גוונא מצינו בספר דברים (שם שם ס"ד): "ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך עץ ואבן". ובתרגום אונקלוס תרגם: "ותפלח תמן לעממיא פלחי די לא ידעת את ואבהתך אעא ואבנא", והמיוחס ליונתן תרגם: "ותהוון מסקי ארנונא לפלחי טעותא דלא ידעתון את ואבהתך דמן קיסין ואבנין".

ובל מעיין ישר מרגיש שאונקלוס בכל שלשת המקומות הללו תרגם באופן שוה, מה שאין כן המיוחס ליונתן שינה תרגומו מהפעם הראשונה לשאר שני פעמים, ונעלם ממני טעמו וצ"ע.

ובמקום אחר הראיתי דוגמאות נוספות שאונקלוס מתרגם בכל מקום באופן שוה, מה שאין כן המיוחס ליונתן משנה תרגומו, ועיין כזאת בחיבורי הנכחי לעיל (סימן נ"ד אות ב', וסימן נ"ו אות א', וסימן ק"א אות ג') עיין שם וצרף לכאן.

ואביא כאן עוד דוגמא אחת, הנה אונקלוס הגר ע"ה בכל המקומות בתורה תיבת "גרושה" מתרגם "מתרכא", עיין לו בתרגומו לויקרא (כ"א ד', ושם י"ד, וכ"ב י"ג), ולבמדבר (ל' י') ע"ש, אבל בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בתרגומו לויקרא (כ"א ז', וכ"א י"ד) "גרושה" מתרגם "מפטרא", ואילו בתרגומו לויקרא (כ"ב י"ג) ולבמדבר (ל' י"ד) "גרושה" מתרגם "מתרכא", ונעלם ממני פשר דבר, וכל זה צ"ע.

וכזאת ממש יש לי לדקדק בדברות רש"י ז"ל, שבפירושו לתורה דברים (ד' כ"ח) כה פירש: "ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם, כתרגומו משאתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם", ולמקום השני (דברים כ"ח ל"ו) לא פירש רש"י ז"ל מאומה והניח חלק, ולמקום השלישי (שם שם ס"ד) פירש רש"י: "ועבדת שם אלהים אחרים, כתרגומו, לא עבודת אלהות ממש אלא מעלים מס וגולגליות לכומרי עבודה זרה", הרי שבמקום הראשון נקט כאונקלוס ובמקום השלישי נקט כפירוש המובא בתרגום יונתן וצ"ע.

דקדקתי בלשוני לכתוב שרש"י נקט "כפירוש המובא כתרגום יונתן" ולא כתבתי שנקט תרגום יונתן, כי כבר מבואר אצלי שרש"י ז"ל לא ראה כלל את התרגום לתורה המיוחס ליונתן בן עוזיאל, והאריכות בזה אך למותר, והראיה הגדולה מכל הראיות היא שלא תמצא שרש"י ז"ל בפירושו לתורה מזכיר לתרגום זה ואפילו לא במקום אחד, ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ל"ה וסימן קנ"ד), ומה שהארכתי בס"ד במאמר מיוחד לקמן (סימן ר"ג) ע"ש.

והרמב"ם בפירוש המשניות עבודה זרה (י"א ב') כתב: "כל עיר שיהיה לגוים בה בית תיפלה שהיא בית עבודה זרה בלא ספק אותה העיר אסור לעבור בה בכוונה, וכל שכן לגור בה, אבל אנחנו בעונותינו תחת ידיהם ושוכנים בארצם אנוסים, ונתקיים בנו מה שנאמר ועבדתם שם אלהים אחרים מעשה ידי אדם עץ ואבן, ואם העיר דינה כך קל וחומר בית עבודה זרה עצמו שהוא אסור לנו כמעט לראותו, וכל שכן ליכנס בו" עכ"ל.

והנה פסוק כזה שהביא הרמב"ם ז"ל אין בתורה, השווה לשלשת הפסוקים שהבאתי לעיל, אבל בודאי הגמור טעות נפלה כאן ויש למחוק תיבת אחרים, ובאמת בדפוסים שלפנינו הסגירו תיבה זו לסימן מחיקה, ובפירוש המשניות הנדפס מכתב יד ליתא כלל לתיבה זו, ובודאי הגמור הרמב"ם ז"ל התכוין לפסוק בספר דברים (ד' כ"ח): "ועבדתם שם אלהים, מעשה ידי אדם עץ ואבן", וז"ב. [ועיין בעל הטורים שם שהרגיש שרק אמר ועבדתם שם אלהים ולא אמר אלהים אחרים] והסביר עיין בו.

וראיתי לגאון מהר"ץ חיות ז"ל בכל כתבי מהר"צ חיות ח"ב (ספר אמרי בינה סימן ד', דף תתק"כ ע"א) שאחר הביא דברי הרמב"ם הללו וכתב: "מעשה ידי אדם לא נמצא במקרא, וטעות סופר נפל בדברי הרמב"ם", וביאר שכוונת הרמב"ם לדברים (כ"ח ל"ו) עיין שם.

וְתִימָה שלא הרגיש שהטעות שנפלה היא שבאשגרת לשון וריהטת הדיבור נוספה תיבת "אחרים" אחרי תיבת אלהים, ואותה יש למחוק, וכוונת הרמב"ם לדברים ד' כ"ח הנ"ל, ולא למה שציין מהר"צ חיות ז"ל ספר דברים כ"ח ל"ו, שנצטרך למחוק שלש תיבות "מעשה ידי אדם", ומה גם שלדרכו אינו מובן מדוע הביא הרמב"ם מקרא מאוחר ולא מן המוקדם, ולכן מחוורתא כדכתיבנא בס"ד. [ומהר"צ חיות שם לא עמד בדברי המיוחס ליונתן ששינה פירושו וכמשנ"ת].

ואמרתי לעיין בהגהות מהר"צ חיות למסכת עבודה זרה, כי ראיתי שפעמים הרבה אין מספר מה שכתב מהר"צ חיות בחיבוריו, כתב וכפל גם בהגהותיו לתלמוד, ולהפתעתי לא מצאתי כלל הגהות מהר"צ חיות למסכת עבודה זרה, ואיני יודע אם רק בש"ס ויילנא משום מה לא הדפיסו הגהות אלו למסכת עבודה זרה, או כבר בדפוסים הישנים לא נדפסו הגהות מהר"צ חיות למסכת עבודה זרה, ומי שיש לו דפוס ישן (דפוס וינא) יברר ויאיר הענין ושכמ"ה.

ד. בענין הוי גולה למקום תורה

תשמ"א.

דברים (ד' מ"ג): "את גולן בבשן למנשי, וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל", וראיתי לרבינו יעקב ז"ל בעל הטורים בפרפראותיו (שם) שכתב: "ואת בשן בגולן וסמך וזאת התורה, רמז הוי גולה למקום תורה" (יז).

ויש להבין היכן נרמז כאן מקום תורה, ואף שלפי פשוטו יש לומר דבקרא דוזאת התורה נרמז הוא, מכל מקום הדבר דחוק, דתורה כתוב אבל "מקום" תורה לא נזכר.

ובס"ד נראה לי דיובן היטב עם מה שפירש רש"י ז"ל בספר תהלים (ס"ח ט"ז): "הר אלהים הר בשן הר גבנונים הר בשן, והיכן פירשה בהר סיני שהוא הר אלהים סמוך לבשן בעבר הירדן" עכ"ל, [וכן הוא בפירוש רש"י תהלים הנדפס על פי כתבי יד, ועיין עוד בפירוש רש"י ז"ל לשיר השירים].

הרי שלשיטת רש"י היה הר סיני סמוך לבשן, ואם כן שפיר נרמז כאן הוה גולה למקום תורה, ועלו יפה יפה דברי בעל הטורים ז"ל ודוק היטב. [ועיין מדרש שמות רבה (פ"ב ס"ד) ומדרש תנחומא (פרשת במדבר ס"ז), ולרבינו מהר"ל מפראג ז"ל בספר גבורות ה' (פרק כ"ב)].

איברא שמה שמתבאר בדברי קדשו של רש"י ז"ל שהר סיני נמצא בעבר הירדן "סמוך לבשן", ולכאורה הוא פלא כמובן, ועיין חידושי חתם סופר נדה (י"ח א' ד"ה כאן) ודוק.

ה. בענין שבת שקולה כנגד כל המצוות

תשל"ז.

דברים (ה' י"ב): שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך, ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך.

ובספר השאליות (שאלת א') כתוב: "אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי, אמר הקב"ה לישראל היו משמרין את השבת, שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה, בזו כתוב שמירה ובזו כתוב שמירה, בזו כתוב שמירה, כי אם שמור תשמרון את כל המצוה, ובשבת כתוב שמירה, שמור את יום השבת לקדשו" וכו'.

וראיתי לגאון מרא דכולא תלמודא רבי ישיה ברלין ז"ל בהוספות מכתב יד קדשו לספרו שאלית שלום שעל השאליות (נדפסו בסוף ח"ג) שכתב: "מאמר זה לא מצאתי בתלמוד" עכ"ל.

והנה אמנם נכון שצדק בדבריו ובתלמודא דילן לא נזכר מאמר זה, מכל מקום הרי נמצא המאמר בדברות רז"ל, והוא במדרש תנחומא (פרשת כי תשא ס"ג) ע"ש, והיה לו לציין לשם.

ובאמת הגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק שאלה על השאליות (שם אות כ') כבר ציין לשם, אלא שלא הבנתי היטב מה שכתב עיקר המימרא נמצאת בתנחומא וכו', שהרי המעיין שם יראה דכל המימרא נמצאת שם ע"ש, וצע"ק.

ועיין מדרש דברים רבה (פ"ד ס"ד): "מה כתיב וכו' כי אם שמור תשמרון וגו', מהו את כל המצוה הזאת וכו' רבנן אמרי זו השבת שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה", ובהגהות הרד"ל (שם סק"ה) כתב: "זו השבת דכתיב בה שמירה, והיא שקולה נגד כל המצוות", ועיין עוד בזה בירושלמי ברכות (פ"א ה"ה) ונדרים (ס"ג), ומדרש שמות רבה (פכ"ה ס"ב) ועוד, ועיין בהגהות גליוני הש"ס נדרים (ט"ל ב'), ובהגהות הגאון הצדיק רבי מרדכי הריס זצ"ל לספר אמרי נעם (דף נ"ה) ואכמ"ל.

והגאון רבי אברהם בן הגר"א ז"ל בפירושו על תפילת שמונה עשרה שבסוף ספר באר אברהם (על תהלים) כתב: "שבת היא ראשונה למצות הלא תעשה ששמרו בני ישראל במצרים, והיא שקולה כנגד כל מצות לא תעשה" ע"ש.

ומתבאר דסבירא ליה ששבת שקולה רק כנגד כל הלאוין, ובעניויות נעלם ממני ולא ידעתי מנא ליה הא, דפשטות לשון חז"ל משמע ששקולה כנגד כל המצוות כולם בין עשין בין לאוין, ועיין.

ו. בענין עשר המכות לכל העמים

דברים (ד' י"ח וי"ט): "לא תירא מהם זכור תזכור את אשר עשה ה' אלהיך לפרעה ולכל מצרים, המסות הגדולות אשר ראו עיניך, והאותות והמופתים והיד החזקה והזרוע הנטויה אשר הוציאך ה' אלהיך, כן יעשה ה' אלהיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם".

ופירש רש"י ז"ל: "והמופתים המכות המופלאות. והיד החזקה זה הדבר. והזרוע הנטויה זה החרב של מכת בכורות".

ותחילה יש להבין מהו אשר הוציאך ה' אלהיך, ובפשוטו נראה דרוצה לומר אשר [על ידם] הוציאך ה' אלהיך.

וצריך להבין דהיכן מצינו וראינו זאת שנתקיים דבר זה של עשרת המכות, הדבר, ובכורות, בשאר העממים וכפי שהבטיח כאן "כן יעשה ה' אליהך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם". ועיין.

ומצאתי במדרש תנחומא (פרשת בא ס"ד) וכן הוא במדרש "ויושע" שבספר אוצר המדרשים (דף קמ"ו) שכך אמרו רז"ל: "ודעו שכל המכות שהביא הקב"ה על המצריים, כמו כן יביא על אדום כשיצאו ישראל מן הגלות בימות המשיח.

במצרים הביא עליהם מכת דם תחלה, כמו כן יביא על אדום כשתעקר, שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן (יואל ג'), והשמש יהפך לחשך והירח לדם לפני בוא יום ה' הגדול והנורא (שם ד').

במצרים הביא צפרדעים שהיה קולם גדול כמו כן יעשה על אדום ישלח בהם קולות, שנאמר קול שאון מעיר קול מהיכל ה' משלם גמול לאויביו (ישעיה ס"ו).

במצרים הביא כנים עליהם שהיו שורפין אותם, כמו כן יעשה לאדום, שנאמר ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (שם ל"ד).

במצרים הביא עליהם ערוב, אף באדום יעשה כן דכתיב וירשוה קאת וקפוד וינשוף ועורב ישכנו שם (שם).

במצרים הביא הקב"ה דבר, אף באדום יעשה כן דכתיב ונשפטתי אתו בדבר וגו' (יחזקאל ל"ח).

במצרים הביא שחין, אף באדום יעשה כן, שנאמר וזאת תהיה המגפה אשר יגוף ה' את כל הגוים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו וגו' (זכריה י"ד).

במצרים הביא ברד, כמו כן יעשה באדום, שנאמר ואבני אלגביש אש וגפרית אמטיר עליו (יחזקאל ל"ח).

במצרים הביא ארבה, כמו כן יעשה באדום, שנאמר אמור לצפור כל כנף ולכל חית הארץ הקבצו ובאו (ישעיה ל"ד).

במצרים הביא חשך, כמו כן יעשה באדום, שנאמר ונטה עליה קו תוהו ואבני בוהו (שם).

במצרים הביא מכה על בכוריהם, אף באדום יעשה כן, שנאמר שמה נסיכי צפון כולם וגו' (יחזקאל ל"ב).

במצרים פרע מאלהיהם ואחר כך פרע מהם, אף באדום יעשה כן שיפרע מהשר שלהם תחלה ואחר כך יפרע מהם, שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום, ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיה כ"ד), לכן כתיב ה' איש מלחמה ודוק היטב, וצע"ע.

ז. בענין לא תשכח את ה' אלהיך

דברים (ח' י"א): "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמור מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום".

וראיתי אחד מן קמאי מרבתינו הראשונים כמלאכים מר ניהו רבה רבינו טוביהו ברבי אליעזר ז"ל בספרו לקח טוב והנקרא גם מדרש פסיקתא זוטרתא (פרשת עקב ד"ג סע"ב) שכה כתב: "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך, זה הפורק עול מלכות שמים אוכל בלא תפילה, בלא ברכה". ונראה לי ברור בס"ד שמקור דבריו בברכות (י' סע"ב) שאמרו שם: "כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל, עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחר גויך אל תקרי גויך אלא גאיך, לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים". הרי מפורש שהאוכל בלא תפילה מקרי שפרק עול מלכות שמים.

אך מה שכתב שהאוכל בלא ברכה, גם הוא מקרי פורק עול מלכות שמים, כעת לא ידעתי מקורו, ואולי מההיא דברכות (ל"ה רע"ב) שהנהנה מהעולם הזה בלא ברכה חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים ופשיטא דעון ירבעם שהיה עבודה זרה, אין לך פריקת עול גדולה מזו ודוק.

ויותר נראה על פי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות ברכות (פ"א ה"ג וה"ד): "ברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודאה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו" ע"ש, ולפי זה אם אוכל בלא ברכה הרי הוא שוכח את בוראו ועובר בהשמר לך פן תשכח את ה' אלהיך.

ועיין בחיבורי ויחי יעקב ח"א (ס"ס נ"ח דף קל"ד) שכתבתי בס"ד דמקור דברי הרמב"ם ז"ל במנחות (מ"ג סע"ב) שאמרו שם: "חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה אל תקרי מה אלא מאה", חזינו דהברכות מביאות לידי יראה ודוק.

ומצאתי לגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו דברי סופרים (חלק ספר הזכרונות דכ"ו סע"ב) שהביא דברי הפסיקתא זוטרתא וכתב לבאר הדברים: "ונראה שמפרש השכחה על ידי פריקת עול, ואף על פי שברכת הנהנין ואיסור אכילת קודם התפילה אינן אלא איסורים דרבנן, מכל מקום כיון שכבר הורגלו בהן ישראל, העובר על זה הוא רק מצד פריקת עול מלכות שמים מעליו ופריקת עול הוא אזהרת השכחה" ועש"ב.

הנה מה שנקט הגאון רבי צדוק ז"ל לדבר פשוט שאיסור אכילה קודם התפילה אינו אלא מדרבנן, יש לי להעיר כי דעת כמעט כל הראשונים ז"ל שאיסור זה איסור תורה הוא, וכן כתב להדיא הגאון המובהק מהרי"פ פרלא ז"ל בביאורו לספר המצות של רס"ג ז"ל (עשה ב' ד"ע סע"א) שדעת רוב הראשונים סבירא להו דאכילה קודם התפילה דאורייתא ע"ש.

ולא מצאתי אחד מרבתינו הראשונים כמלאכים ז"ל שיאמר להדיא שאיסור אכילה קודם התפילה מדרבנן, וכמו שהארכתי בס"ד להראות כן בחיבורי כרם יעקב (סימן ג') עש"ב, ובחיבורי עטרת משה (קונטרס ותתפלל חנה) באתי בכפלים לתושיה בענין זה, ושם באו דברי מושלמים ומתוקנים יותר, השי"ת יזכני בקרוב להוציאו לאורה יחד עם שאר חדו"ת לתועלת שוחרי תורה ותושיה מבקשי האמת אמן.

ויותר לפלא אצלי שהמעין לרבינו טוביהו ז"ל במדרש לקח טוב הוא פסיקתא זוטרתא (פרשת קדושים דנ"ד ע"ב) יראה שרבינו טוביהו ז"ל עצמו סובר שאיסור אכילה קודם התפילה

דאורייתא הוא, וכן כתב להדיא הגאון מהרי"פ פרלא ז"ל (שם) בדעת רבינו טוביהו בעל לקח טוב ע"ש, רצ"ע.

וגם מה שנקט הגאון רבי צדוק הכהן ז"ל לדבר פשוט שאיסור אכילה בלא ברכה אינו אלא מדרבנן, הנה אינו פשוט כל כך, וידוע שיש אומרים שהוא איסור תורה, ועיין בזה לגאון חיד"א ז"ל בספרו יעיר און (מערכת ב' אות י"ט), ובשדי חמד (מערכת ב' אות ז') ובספרו מכתב לחזקיהו (ההשמטות דק"ה ע"ב), ושו"ת כוכבי יצחק ח"ב (דקכ"ח סע"א וע"ב) ובהגהות ניצוצי זהר ח"ג במילואים בסוף הספר (לדף ע"ב סע"ב) ע"ש, ובארוכה בחיבורי ברכי נפשי ח"א (סימן ד'), ומהדורה מושלמת של הדברים זכיתי להדפיס בקובץ התורני היקר "נר המערבי" (שנת תשנ"ג קובץ ד' מדף ע"ג ואילך) עיין שם. רצ"ע.

ח. בענין לוחות הברית

י"ט מנחם אב תשמ"ג.

דברים (ט' ט"ו): "ואפן וארד מן ההר, וההר בוער באש, ושני לוחות הברית על שתי ידי וגו', ואתפוש בשני הלוחות, ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם".

ובתב רבינו הקדוש רבי חיים ק' עטר זצ"ל בספר אור החיים (שם): "צריך לדעת למה הוצרך לתופשם, והלא בידו היו, ואולי כשלא חטאו ישראל היו הלוחות גבוהות על יד משה ולא היתה ידו משגת לקחת אותם, וכמו שדקדק לומר לפני זה "ושני הלוחות על שתי ידי", ולא אמר בשתי ידי או בידי, דנתכוון לומר שלא היו בידיו ממש, אלא גבוהות למעלה מידיה והיו נושאות עצמם, ואחר שראה העגל הוסר כח קדושתם והוצרך לתפושם בידו", עד כאן לשון צדיק זיע"א.

ובמדומה אצלי שהוא דבר חדש שבתחילה משה רבינו ע"ה לא היה תופש את לוחות הברית בידיו ממש.

ועם שאיני כדאי בעניותי נעלם ממני ולא ידעתי איך רבינו הקדוש ז"ל יפרנס נוסח התפילה שסדרו לנו אנשי כנסת הגדולה "ושני לוחות אבנים הוריד בידו", הרי שנקטו מפורש בידו ולא על ידו, וכן מצאתי במדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא וזאת הברכה בסופה דר"א רע"א): "אל תקרי יו"ד אלא יד, שידו [של משה] קבל התורה ועשרת הדברות", ורש"י ז"ל דברים (ל"ד י"א) כתב: "ולכל היד החזקה, שקבל את התורה בלוחות בידיו", ובסנהדרין (כ"ו ב') כתב רש"י ז"ל: "ולא ימסרו הלוחות ביד משה" ע"ש. ובעירובין (י"ח ב') כתב: "יד ליד לא ינקה וכו', המרצה מיד ליד אפילו הוא כמו משה שקבל תורה מיד הקב"ה לידו וכו', וכן הוא ברש"י סוטה (ד' סע"ב) עיין שם.

ולפי ביאור רבינו הגדול בעל אור החיים ז"ל נצטרך לדחוק ולהעמיד כל המקומות דמדובר אחר החטא, ולענ"ד הוא דוחק, רצ"ע.

ומצאתי לחד מן קמאי מבעלי התוספות רבינו אפרים ב"ר שמשון ז"ל בפירושו לתורה שמות (ל"ב ט"ו דף שי"ג) שכתב: "ושני לוחות העדות בידו, והלא בשתי ידיה היו, אלא הלוחות

בעוד המכתב עליהן היה יכול משה לנשאם וכשפרחו האותיות כבדו על ידם ושברם", ופשוט לשונו מורה בעליל שהיו הלוחות ממש בידי של משה ודוק.

ומה שהביא רבינו הקדוש ז"ל ראייה לדבריו דקרא אמר "ושני הלוחות על שתי ידי", ולא אמר בשתי, וכנזכר בדברי קדשו, עם שאיני כדאי כלל וכלל עפר יעקב, לענ"ד אינו מוכרח, ומי לא מצינו הרבה מקראות שאומרים על אבל הכוונה בתוך, כההיא ונתת אותם על סל אחד (שמות כ"ט ג') והכוונה בתוך הסל, וזו לשון רש"י ז"ל בראשית (כ"ז מ'): "ועל חרבך, כמו בחרבך, יש על שהוא במקום אות ב' כמו עמדתם על חרבכם, וכן על צבאתם בצבאתם", וכן מצאתי שכתב עוד רש"י שמות (ו' כ"ו), וכן כתבו עוד מרבנן קמאי ראשונים כמלאכים, עיין לרד"ק ז"ל שמואל א' (א' י"ג), ולרב החזקוני ז"ל שמות (י"ב ז'), ולרמב"ן ז"ל שמות (ב' ה'), ובספר מנחה בלולה (ס"פ נח דט"ז ע"א), וכן מצאתי לגאונים בתראי שכתבו להדיא דמצינו לשון על והכוונה בתוך עיין לגאון המובהק רבי יעקב צבי מעקלענבורג ז"ל בספרו הכתב והקבלה ויקרא (כ"א י"א), ולגאון מריישא ז"ל הי"ד בספרו ברכת אהרן ברכות (מאמר רס"ט) ע"ש, ונתבאר בקונטרס "כללי תורה" דילן בס"ד.

והשתא דאתנין להכי, מינה נמי לנדרון דידן, ויש לפרש ושני הלוחות על שתי ידי, היינו ביד, בתוך ידי, ואתי הא כפשטא דקראי דספר שמות (ל"ג ט"ז): "ויפן וירד משה מן ההר ושני לוחות העדות בידו וגו', וישלך מידו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר", ושם (ל"ד כ"ט): "ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לוחות העדות ביד משה" וגו', ועיין גם בספר נחמיה (י' ל'), ובספר דברי הימים ב' (ל"ד י"ד) ודוק היטב.

ואחר החיפוש מצאתי בס"ד במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק מ"ה, דק"ז ע"ב): "לקח משה את הלוחות והיה יורד, והיו הכתובים סובלין את עצמן ואת משה עמם, וכשראו את התופים ואת המחולות ואת העגל, ברחו הכתובים ופרחו הלוחות, ונמצאו כבדים על ידי משה ולא יכול משה לסבול את עצמו ולא את הלוחות והשליכו מידי ונשתברו" ע"ש.

וזה כדברי רבינו אור החיים הקדוש ז"ל ולא כדבריו ממש, כדבריו שהלוחות היו נושאות עצמן (ואפילו את משה), ושלא כדבריו שאכן משה לקח בידי את הלוחות, ולא ידעתי מדוע רבינו ז"ל באור החיים שם לא הביא או רמז לדברי חז"ל בפרקי דרבי אליעזר.

ובס"ד נראה לי ליישב דקדוק רבינו הקדוש ז"ל דמהו זה שכתוב ואתפוש בשני הלוחות, על פי אומרים ז"ל בירושלמי תענית (פ"ד ה"ה דכ"ו ע"א): "רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן הלוחות היו ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה והיה משה תופש בטפחיים והקב"ה בטפחיים, וטפחיים ריוח באמצע, כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו, הוא שהכתוב משבחו בסוף ואומר ולכל היד החזקה, ייא שלמא על ידה דגברת עליה מינאי" ע"ש.

השתא דאתנין להכי מוכן היטב כפל הלשון מאי קא משמע לן ואתפוש בשני הלוחות ודוק. **ועוד** שם בירושלמי אמרו: "רבי יוחנן בשם רבי יוסי בר אבאי אמר ליה הלוחות היו מבקשין לפרוח, והיה משה תופשן דכתיב ואתפוש בשני הלוחות".

ונלע"ד דפליג אדרשת רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן, דדריש לקרא ואתפש בשני הלוחות דחטף משה מיד הקב"ה הלוחות וכדאמרן בס"ד, ואיהו קא דריש ואתפש בשני הלוחות שהיו מבקשים הלוחות לפרוח ודוק. [ופליג נמי על מדרש פרקי רבי אליעזר דלעיל].

ובירושלמי שם עוד אמרו: "הלוחות היו משאוי ארבעים סאה והכתב היה סובלו, כיון שפרח הכתב כבדו על ידיו של משה ונפלו ונשתברו".

וגם לפי זה יש ליישב המקרא ואתפוש בשתי ידי, ומצאתי כן במדרש הגדול דברים (ט' י"ז דף ק"פ): "ואתפוש בשני הלוחות מלמד שיקרו על ידי", ולא ידעתי מדוע רבינו הקדוש רבי חיים נ' עטר ז"ל לא ציין לירושלמי כאן שכבר ביארו היטב בתלת אופנים מהו ואתפש בשני הלוחות וצ"ע. [וראיתי בקרבן העדה שם שכבר ביאר כן כדרכנו ע"ש].

עוד נראה לי בס"ד על פי מה שכתב במנחת שי שמות (ל"ב י"ט) על הפסוק וישלך מידו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר: "כתיב מידו וקרי מידיו וכן נמסר במסורה, ובהרמ"ה ז"ל, והכתיב מידו רומז למה שכתוב ולכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל זו שבירת הלוחות, ואמרו במדרש לקחם בידו והשליכם בכעס ואהרן ושבעים זקנים תפשו בידו שלא ישלכם ולא יכלו, ואמר הקב"ה תבורך יד חזקה כזאת, והיינו דכתיב ולכל היד החזקה" ע"ש, ובשיטה מקובצת נדרים (ל"ח א'), ולפי זה יתבאר היטב הקרא "ואתפשם בשני ידי", דהיינו שלא יקחום אהרן ושבעים הזקנים ודוק. [ולפי שעה לא אדע היכן מדרש חז"ל זה, ועיין באבות דרבי נתן (פ"ב ה"ג), ובמדרש לקח טוב שמות (שם) ודברים (שם) ובהערות, ובמדרש חסרות ויתרות (עמוד רס"ד) ושם בהערות, ובפירוש רבינו אפרים שמות (ל"ב י"ט דף ש"ג) ובהערות].

ובמנחת שי שם הוסיף וכתב: "ובדברי חז"ל כי פרחו האותיות ולכן חסר יו"ד ונגעו שתי ידי חלושות כיד אחת ואמרו חז"ל כי נשאו כבדות כי קדושת האותיות היתה נושאת אותם וכמו שאמרו בארון נושאו נושא, עצמו לא כל שכן", ועיין פרקי רבי אליעזר דלעיל, ובביאור הרד"ל (שם), ובירושלמי דלעיל ודוק. [י"ט מנחם אב תשמ"ג].

* * *

והנה כל מה שכתבנו עד כאן הוא מלפני זמן רב, והאידנא הנני להוסיף בה דברים בס"ד.

נרפם עתה מחדש מכתב יד ספר "טעמי מסורת המקרא" לחד מן תקיפי קמאי מר ניהו רבה רבינו יהודה החסיד ז"ל, ובס"ד מצאתי שם (פרשת עקב, דף ע') שכתב: "ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי, לא היה נוגע בהם להדיא, כי אסור ליגע להדיא בספר תורה", ודוק מינה נמי ללוחות ראשונות ויהיו דבריו סיוע לדברות רבינו אור החיים זצ"ל.

ועוד מצאתי בס"ד לרבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (דפוס ברלין סימן תרצ"ה): "ימין ה' תופסות בלוחות טפחיים, וימין משה טפחיים ובאמצע הכתיבה טפחיים, ומה יד הקודש לא נגעה בכתיבה, קל וחומר להדיא". ועיין היטב בירושלמי דלקמיה ודוק.

ובמסכת אבות (פ"א מ"א): "משה קבל תורה מסיני", והגאון הקדוש רבי נפתלי כ"ץ ז"ל בעל סמיכת חכמים בסדורו בית רחל פירש: "משה קבל תורה מסיני לא אמר מפי הגבורה אלא מסיני, מלמד שלא קבל התורה מידו של הקב"ה, אלא מהר סיני, לפי שהקב"ה היה מניח לו התורה על ההר, והוא קבלה מן ההר, וכל זה עשה השי"ת לטובתן של ישראל, שאם קבלה משה מיד הקב"ה עצמו, לא היה נשאר שריד ופליט לשונאי ישראל כשיעברו ישראל על התורה" עכ"ל.

ודברים אלו הביא הגאון המובהק רבי דוד שפרבר ז"ל בספרו מכתם לדוד (לחג השבועות סימן כ"ט וסימן קט"ז) וכתב על זה: והם לכאורה כחידה סתומה ודבר פלא והוא דבר מפליא מאד ומי כהחכם יודע פשר דבר ע"ש.

ולבאורה יש להעיר מדרשתם ז"ל בירושלמי תענית (פ"ד ה"ה): "הלוחות היו ארכן ששה טפחים, והיה משה תופש בטפחיים, והקב"ה בטפחיים, וטפחיים רויח באמצע, כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו, הוא שהכתוב משבח בסוף ואומר לכל היד החזקה ייא שלמא על ידא דגברת עליה מינאי" ועיין בקרבן העדה, וכן הוא במדרש שמות רבה (ר"פ כ"ח) ועיין שם בפירוש מהרז"ו, ובמראה מקום שבירושלמי דפוס קארטשין שם, ועם שעמקו דברי הירושלמי בזה ועיין במראה הפנים שם שפירש בדברי ח"ן, מכל מקום לפי פשוטו משה קבל מידו של הקב"ה וצ"ע.

ודע דעם האמור בירושלמי הסברנו מטבע התפילה "ושני לוחות אבנים הוריד בידו", דמאי קא משמע לן בהא, אבל עם דרשת הירושלמי ניחא ודוק היטב.

ועוד עיין מה שכתב בענין זה של ואתפוש את הלוחות, בספר תורה תמימה דברים (ט' י"ז אות ו') ודבריו שם לא הבנתי וצל"ע, וקצת, עיין שם.